
MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

Obor Mezinárodní vztahy

Analýza zahraniční politiky
mikrostátu: Lichtenštejnsko

Bakalářská práce

Eva Bajerová

Vedoucí práce: PHDr. Michal Kořan, Ph.D.

UČO: 175023

Obor: Mezinárodní vztahy – Evropská studia

Imatrikulační ročník: 2005

Brno, 2008

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Analýza zahraniční politiky mikrostátu: Lichtenštejnsko“ vypracovala sama, za použití uvedených zdrojů.

V Brně dne 17. 12. 2008

.....

Eva Bajerová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala PHDr. Michalovi Kořanovi, Ph.D. za odborné vedení mé bakalářské práce. Rovněž děkuji svým rodičům za jejich podporu během celého studia.

Abstrakt

Práce analyzuje zahraniční politiku mikrostátů. Ty jsou v jejím vedení významně omezeny deficitem velikosti. Zkoumá, jak se tento deficit projevuje ve směřování a strategiích zahraniční politiky. Testování výzkumné hypotézy je prováděno na příkladu mikrostátu Lichtenštejnsko. Po teoretickém úvodu je provedena empirická analýza jeho vlastní zahraniční politiky, v souvislosti se stanovenou hypotézou.

Klíčová slova

mezinárodní systém – mikrostát – zahraniční politika – velikost státu – malý stát – Lichtenštejnsko – Spojené národy – Organizace spojených národů – bezpečnost – Evropská unie – Švýcarsko – Evropský hospodářský prostor – mezinárodní obchod – mezinárodní právo – mezinárodní organizace – bilaterální vztahy – celní unie – bezpečnostní politika

Obsah:

	Abstrakt	4
	Klíčová slova	4
	Obsah:	5
	Použité zkratky	7
1	ÚVOD	8
2	ZÁKLADNÍ TEORETICKÝ RÁMEC	9
2.1	<i>Teorie malých států</i>	9
2.1.1	Definice malého státu	10
	Aplikace definice na „mikrostát“	10
2.1.2	Charakteristické chování malých států v zahraniční politice	11
	Aplikace vlastností na mikrostáty	11
2.1.3	Zahraničně-politické strategie	14
2.2	<i>Formulace výzkumné otázky</i>	14
3	POSTAVENÍ MIKROSTÁTŮ V MEZINÁRODNÍM SYSTÉMU	15
3.1	<i>Vývoj postavení mikrostátů v mezinárodních vztazích</i>	15
3.2	<i>Mikrostáty v současných mezinárodních vztazích</i>	18
4	ANALÝZA ZAHRANIČNÍ POLITIKY LICHTENŠTEJSKA	18
4.1	<i>Lichtenštejnsko obecně</i>	18
4.2	<i>Vývoj zahraniční politiky Lichtenštejnska do 90. let 20. století</i>	20
4.3	<i>Zahraniční politika Lichtenštejnska v moderní době</i>	21
4.3.1	Determinanty zahraniční politiky Lichtenštejnska	21
4.3.2	Strategie zahraniční politiky Lichtenštejnska	21
	Mezinárodní obchod	22
	Mezinárodní právo	25
	Členství v mezinárodních organizacích	27
4.4	<i>Bilaterální vztahy Lichtenštejnska</i>	32
4.4.1	Lichtenštejnsko a sousedé	32
	Bilaterální vztahy se Švýcarskem	33
	Bilaterální vztahy s Rakouskem	36
4.4.2	Vztahy k Německu – problémy s dědictvím 2. světové války	37
4.4.3	Vztahy k České republice	38
4.4.4	Vztahy se Spojenými státy americkými	40
4.5	<i>Lichtenštejnsko a region</i>	40
4.5.1	Postoj Lichtenštejnska k evropské integraci	40

4.6	<i>Lichtenštejnsko a svět</i>	42
4.6.1	Boj proti praní špinavých peněz a financování terorismu	42
4.7	<i>Bezpečnostní politika Lichtenštejnska</i>	44
4.8	<i>Zahraniční politika v programech místních politických stran</i>	44
5	ZÁVĚR.....	46
	Literatura a internetové zdroje	48

Použité zkratky

CEDAW	Konvence o eliminaci všech forem diskriminace
CTC	Protiteroristický výbor OSN
EHP	Evropský hospodářský prostor
EU	Evropská unie
FATF	Financial Action Task Force
FBP	Fortschrittliche Bürgerpartei
FL	Freie Liste
HDP	Hrubý domácí produkt
MSD	Mezinárodní soudní dvůr
NATO	Severoatlantická aliance
NCCT	Non-cooperative Countries and Territories
OBSE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OCHA	Výbor pro koordinaci humanitárních záležitostí
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
RE	Rada Evropy
SN	Společnost národů
SZBP	Společná zahraniční a bezpečnostní politika
UNCHR	Komise OSN pro lidská práva
UNICEF	Dětský fond OSN
VU	Vaterländische Union
USA	Spojené státy americké
WTO	Světová obchodní organizace

1 Úvod

Mnoho teorií mezinárodních vztahů pokládá za ústřední prvek moc a za hlavní aktéry mezinárodní scény státy. Když se ale podíváme na státy světa, zjistíme, že si zdaleka nejsou podobné, liší se v mnoha ohledech, a jedním z nich je právě velikost.

Například z hlediska rozlohy je největším státem světa Ruská federace s rozlohou 17 075 400 km², nejmenším pak Vatikán, který dosahuje velikosti pouhých 0,44 km². Koncept velikosti však nepočítá jen s faktorem rozlohy, ale i počtem obyvatelstva a ekonomické a vojenské kapacity. Dle konceptu velikosti rozlišujeme na poli mezinárodní politiky několik typů států a mikrostát je právě jedním z těchto typů.

V době studené války a bipolárního uspořádání se mnoho literatury mezinárodních vztahů zabývalo téměř výhradně velkými státy. Role malých států byla relativně opomíjena. Zkoumání zahraniční politiky malých států se významněji rozvíjí od druhé poloviny 20. století. Literaturu zabývající se touto problematikou lze považovat za poměrně rozvinutou, ale zahraniční politika mikrostátů, jako extrémního příkladu malých států, ještě nebyla prozkoumána zdaleka tak komplexně. A to především proto, že mikrostáty jsou stále považovány spíše za „zajímavost“ bez výraznějšího vlivu na mezinárodní situaci. Toto přesvědčení panuje i navzdory skutečnosti, že mnoho mezinárodních organizací funguje na rovnocenném přístupu, bez ohledu na jednotlivé rozdílné vlastnosti členských států.

Některé publikace zařazují mikrostáty k malým státům, ale i z historického hlediska lze vidět, že jejich postavení nelze takovýmto způsobem generalizovat. Mikrostáty typu Lichtenštejnska byly odmítnuty organizací Spojených národů, státy jako Belgie či Rakousko nikoliv. Mezinárodní prostředí z nich samo v minulosti udělalo samostatnou skupinu států. Přestože se jim, zvláště po změně mezinárodního uspořádání, podařilo vymanit z vyloučení z mezinárodního dění, ve srovnání s ostatními státy nadále disponují jedinečnými charakteristikami. Společný znak těchto charakteristik je možno obecně vyjádřit slovem deficit.

Mikrostáty mají oproti ostatním státům celou řadu deficitů, které se objevují v oblasti suverenity, kapacit, vlivu. Tyto deficity jsou nuceny zpracovat do strategií své zahraniční politiky, jejíž analýzou se tato práce zabývá.

2 Základní teoretický rámec

2.1 Teorie malých států

Historický exkurz do teorie malých států nás zavede až do starověku. Historie vědy však není předmětem této práce. Jen pro lepší představu o problematice je vhodné zmínit pár momentů ovlivňujících vývoj těchto teorií. K těm patří mimo jiné fakt, že počet malých států se rapidně zvýšil ve 20. století, zejména s rozpadem Rakouska-Uherska, britského a francouzského impéria a ostatních evropských impérií v rámci dekolonizace v 50. a 60. letech. Posledním velkým impulzem byl rozpad Sovětského svazu roku 1991. S tím, jak rostl počet malých států, rostl i zájem o jejich studium.

Problematiku mikrostátů tedy ovlivnil hlavně dekolonizační proces, většina mikrostátů světa je představována malými ostrovními státy v tichomoří. Druhou početnou skupinu tvoří evropské mikrostáty s pevnou historickou tradicí. K této skupině patří i Lichtenštejnsko.

Teorie malých států rovněž získala větší pozornost badatelů s rozvojem behaviorismu v 60. a 70. letech 20. století, směr se orientoval na zkoumání chování států. Tento trend pokračoval i v 80. letech. Významný impuls pak představoval přechod k multipolárnímu mezinárodnímu prostředí.

V rámci teorii malých států se objevily i studie zabývající se přímo mikrostáty. Tyto studie se zaměřovaly převážně na otázky suverenity a nedostatečných kapacit těchto států. Ustrnuly ve svém zkoumání na tom, jak se jejich závislost projevuje na jejich politice¹.

¹Viz Gstöhl, S. – Neumann, I. B.: *Lilliputians in Gulliver's World*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006; s. 6

2.1.1 Definice malého státu

Základním problémem je určit, zda daný stát zařadit mezi malé státy nebo nikoliv. K určení „velikosti“ a tím i definice malého státu bylo vyvinuto několik konceptů.

Velikost můžeme hodnotit například pomocí těchto kritérií státu:

- velikost populace (celková populace);
- geografická velikost (celková rozloha);
- ekonomická (produktivní) kapacita (HNP);
- vojenská kapacita (celkové vojenské výdaje)².

Tato definice velikosti státu se nazývá *absolutní*. V teorii existuje ještě *relativní* a *subjektivní* metoda k určení velikosti státu.

Relativní metoda velikosti státu je metoda, v rámci níž obecně velikost státu posuzována relativně k jinému státu. A konečně *subjektivní* metoda je metoda, podle níž závisí velikost státu na faktu, jak je vnímána³.

Aplikace definice na „mikrostát“

Odborná literatura se obecně neshoduje na přesné hranici, podle níž můžeme stát označit za malý. Dohady v rámci malých států přeskochíme, jelikož předmětem práce jsou mikrostáty. Ty můžeme považovat za extrémní případ malých států.

Podle výše zmíněných metod můžeme určit „velikost“ jednotlivých států. Jaká je hranice pro přiznání označení „mikrostát“? Mikrostát je klasicky definován jako entita, která splňuje kritéria státu⁴, ale přitom dosahuje extrémně malé velikosti

² Duval, R. D. – Thompson, W. R.: *Reconsidering the Aggregate Relationship between Size, Economic Development, and Some Types of Foreign Policy Behaviour*. American Journal of Political Science. Vol. 24. No. 3., 1980; s. 519

³ Hey, J. A. K.: *Introducing Small States Foreign Policy*. In: Hey, J.A.K. (2003): *Small states in World Politics – Explaining Foreign Policy Behaviour*. Boulder, Lynne Rienner Publishers, 2003; s. 3

⁴ Entita je označována za stát, pokud splňuje tato definiční kritéria podle *Konvence o právech a povinnostech státu* z roku 1933 podepsané v Montevideu: stát je tedy „osobou mezinárodního práva, jež by měla mít a) trvalé obyvatelstvo, b) definované území, c) vládu, d) schopnost navázat vztahy s ostatními státy.“

a/nebo extrémně malého počtu obyvatel⁵. Zaměření se pouze na jeden faktor je však sporné. Například Hong Kong je z geografického hlediska mikro stát, ale má poměrně početné obyvatelstvo. Stejně tak existují velké státní útvary co do rozlohy, ale s nepatrným počtem obyvatel.

Numerická hranice pro mikro stát, z hlediska rozlohy a počtu obyvatel, se dle různých zdrojů liší. Za významnější faktor pro určení mikro státu v rámci teorie mezinárodních vztahů je obecně považován počet obyvatel⁶. Pro účely práce je zvolena hranice pro mikro stát právě a pouze na základě kritéria počtu obyvatelstva, a to 1 milion obyvatel⁷.

2.1.2 Charakteristické chování malých států v zahraniční politice

V rámci teorie malých států byly identifikovány typické vlastnosti a chování těchto států v mezinárodních vztazích. Jejich výčet uvádějí ve svých pracích například Drulák nebo Heyová. Většinu těchto poznatků můžeme aplikovat i na mikro státy, a identifikovat tak základní charakteristiky chování mikro států v zahraniční politice.

Aplikace vlastností na mikro státy

Podle Rosenaua a jeho studii o zahraniční politice závisí směřování zahraniční politiky státu na postoji, vnímání a hodnotách odvozených z historické zkušenosti a na strategických okolnostech, které definují místo země ve světové politice⁸. To

⁵ Nolan, C. J.: *The Greenwood Encyclopedia of International Relations*, Vol. 3 (M-R), Westport, Greenwoodpress 2002; s. 1055

⁶ Větší množství odborné literatury stanovuje za hranici mikro státu 1 milion, popř. 1,5 milionu obyvatel. Evropské mikro státy bývají někdy samostatně uvedeny, jako státy s méně než 100 000 obyvateli.

⁷ *Applying the EU regulatory framework in microstates*. A report to the CYTA, EPT and Maltacom by vum and Indepen. June 2005., s. 3. Online text:
http://ec.europa.eu/information_society/policy/ecomms/doc/info_centre/public_consult/review/comments/athk_cyta_ptlux_malta_final_report_v4.pdf

⁸ Rosenau, J.: *The Study of Foreign Policy*. In: Rosenau, J.; Thompson, K.; Boyd, G.: *World Politics*, Free Press, New York 1976, s. 16; citováno podle: Naseer, M.A.: *The Diplomacy of Microstates*. In: Clingendael Discussion Paper in Diplomacy 78, Clingendael Institute (Netherlands Institute of International Relations), Hague, January 2002;

stejně platí i pro zahraniční politiky mikrostátů. Ačkoliv platí, že domácí politické, sociální a ekonomické faktory utvářejí definování národních zájmů země, zahraniční politika mikrostátů je, oproti zahraniční politice jiných států, vedena s neustálým vědomím jejich malé velikosti a místě v mezinárodním systému. Pokud využijeme Eastovy studie, můžeme jejich chování v zahraniční politice charakterizovat jako funkčně a geograficky omezené, vzhledem k relativně vysoké angažovanosti v mezinárodních organizacích a velké úrovni podpory mezinárodních právních norem⁹.

Jelikož ústředním cílem zahraniční politiky mikrostátů je zachování nezávislosti, jejich zahraniční politika nejvíce směřuje k podpoře norem zajišťujících jim tuto nezávislost. Vlastními kapacitami by tyto státy nebyly schopny svou nezávislost ubránit. Klíčovým bodem v chování mikrostátů je tedy koncept zranitelnosti. Jsou naprosto nesamostatné v oblasti bezpečnosti, a musejí tak spoléhat na pomoc a solidaritu ostatních, tedy obecně na sílu mezinárodního práva.

Kvůli své mikro-velikosti je z části podkopána jejich vlastní suverenita. Mnoho funkcí nejsou schopny kvůli nedostatečným kapacitám vykonávat samy. Právě skutečnost nedostatečných kapacit ve všech ohledech, zvláště v lidských zdrojích, je nejvýznamnější faktor mikrostátů. Jeho důsledkem je například omezené zapojení do mezinárodního systému, jsou jen jakýmsi lokálními velmocemi v tom smyslu, že mají uzavřeno jen několik bilaterálních dohod. Ve své zahraniční politice se tedy nejvíce zajímají o záležitosti svého regionu. Zapojení do světového dění je u nich jen velmi malé¹⁰. A dochází k němu téměř výhradně prostřednictvím mezinárodních organizací, v nichž získaly členství.

Zpravidla nemívají více akreditovaných stálých diplomatických misí v zahraničí, zaměřují se ve svých aktivitách na úzkou komunitu států. Nejdůležitější jsou pro

s. 11-12. On-line text:

http://www.clingendael.nl/publications/2002/20020100_cli_paper_dip_issue78.pdf

⁹ Naseer, M.A.: *The Diplomacy of Microstates*. In: Clingendael Discussion Paper in Diplomacy 78, Clingendael Institute (Netherlands Institute of International Relations), Hague, January 2002;

s. 11-12. On-line text:

http://www.clingendael.nl/publications/2002/20020100_cli_paper_dip_issue78.pdf

¹⁰ tamtéž; s. 12

ně tzv. patronské státy. V případě mikrostátů vzniklých dekolonizací se většinou jedná o jejich kolonizátory, u ostatních jsou to pak nejbližší sousední státy.¹¹

Podobně jako malé státy vedou převážně multilaterální diplomacii, a to jak na regionální, tak mezinárodní úrovni. Participace v mezinárodních organizacích jim pomáhá se všeobecným uznáním jejich rovnosti s ostatními státy, není však klíčovým prostředkem k prosazení vlastních národních zájmů. Díky organizacím mají i možnost zapojit se více do regionálního či světového dění, a sice prostřednictvím různých programů. V důsledku rozšiřování mezivládních organizací se tedy rozšířily i celkové možnosti většiny mikrostátů.

Další důležitou společnou charakteristikou je vysoký stupeň otevřenosti¹². Tyto entity jsou vysoce závislé na zahraničním obchodu, což vyplývá z daných omezení (příliš malý domácí trh, nedostatek přírodních surovin apod.). Tyto země podporují ekonomickou integraci, protože jim umožňuje větší zapojení do mezinárodního obchodu.

Mikrostáty jsou schopny efektivně využívat otevřenosti mezinárodního obchodu nejen díky tomu, že jsou k tomu de facto za daných podmínek „nuceny“, ale jejich miniaturní velikost jim dává i určité konkurenční výhody. Toto se projevuje především v daňové politice; pokud se podíváme na mapu tzv. daňových rájů, zjistíme, že se většinou jedná právě o mikrostáty. A jak se tato výhoda projevuje – miniaturní stát nemá velké vládní výdaje, ať už se jedná o veřejné osvětlení nebo armádu. Dokáže skvěle hospodařit i při malých daňových sazbách, a to tak efektivně, že většinou bývá v přebytku, a ještě poskytuje svým obyvatelům něco navíc. Například v Lichtenštejnsku je v porovnání se sousedními státy lacinější veřejná doprava (před pár lety bývala zdarma úplně) a občané v ní mají ještě mnoho slev navíc.

¹¹ Bartmann, B. (2000): *The Microstate Experience – Very Small States in the International System*, Department of Political Studies-University of Prince Edward Island 2000.; s. 14. On-line text: www.fo-dk.dk/Baggrund/microstate_experience.htm, s. 14

¹² Otevřenost můžeme změřit pomocí poměru exportu a importu dané země.

2.1.3 Zahraničně-politické strategie

Již z charakteristických vlastností chování je možno odhadnout zvolení zahraničně politických strategií při vedení vlastní zahraniční politiky jak malých států, tak mikro států. Jedná se o 3 hlavní strategie:

- Členství v mezinárodních organizacích – cílem této strategie je nejenom snažit se rovnocenně se podílet na tvorbě mezinárodního prostředí (což většina mezinárodních organizací umožňuje: 1 stát rovná se 1 hlas), ale také úsilí o jistý druh prestiže.
- Mezinárodní právo – cílem této strategie je podpora jednotných a vynutitelných pravidel mezinárodního systému, díky této rovnocennosti jsou schopni přežít i slabší členové.
- Zahraniční obchod – cílem je minimalizovat omezení malého státu dané nedostatečnými zdroji. K získání levných zdrojů je důležité mít světový ekonomický systém s jasnými pravidly, ale s minimem dalších nákladů (cla, netarifní opatření apod.).

Strategie budou dále rozvíjeny v empirické části a aplikovány přímo na příkladu Lichtenštejnska. Jak je vidět, strategie jsou obecně stejné jak pro malé státy, tak pro mikro státy. Rozdíl pro mikro státy je dán skutečností, že „trpí“ deficitem malých států ještě intenzivněji. Například nemají dostatečný lidský aparát pro stálá zastoupení v organizacích, mají mnohem menší přírodní zdroje, často jsou úplně bez vlastní armády.

2.2 Formulace výzkumné otázky

Předmětem práce je analýza zahraniční politiky mikro států se všemi jejími aspekty, a to na vybraném mikro státu – Lichtenštejnsku. Lichtenštejnsko odpovídá definici mikro státu ve všech směrech. Je tedy vhodným adeptem pro názorný příklad v rámci této problematiky. Práce se zaměřuje především na zahraničně-politické strategie, které daný mikro stát využívá pro vyrovnání se s deficitem zahraničně politického vlivu, tedy s deficitem velikosti.

V návaznosti na teoretickou podstatu problematiky si práce stanovuje za cíl prověřit platnost následujících hypotéz:

1. Lichtenštejsko je schopno svou zahraniční politikou vyrovnávat relativní deficit vlivu, který je dán jeho polohou, rozlohou, počtem obyvatel.
2. Strategie vyrovnání se s deficitem vlivu spočívá v multilateralismu a hospodářsky zaměřené diplomacii.
3. Tato strategie vede k otevírání se Lichtenštejska okolnímu prostředí, čímž se zvyšuje deficit suverenity a zvyšuje zranitelnost.

V návaznosti na stanovené hypotézy a s použitím teoretického rámce bude provedena komplexní empirická analýza zahraniční politiky Lichtenštejska.

3 Postavení mikrostátů v mezinárodním systému

3.1 Vývoj postavení mikrostátů v mezinárodních vztazích

Rostoucí počet mikrostátů v moderní mezinárodní politice se stal nečekaným problémem v diskuzi o jejich možném přijetí do nově vzniklé Společnosti národů¹³. Aktuální a potencionální šíření extrémně malých suverénních států vedlo ke kalkulaci, že pokud by se všechny staly členem SN, nastala by situace, kdy 4 % celkové světové populace by mohly teoreticky získat 2/3 většinu ve Valném shromáždění. Tento fakt znamenal pro SN významné dilema¹⁴. I když tedy existovala snaha vytvořit na mezinárodní scéně prostředí rovných států a americký prezident Wilson idealisticky propagoval myšlenku práva na sebeurčení, některé státy se cítily být „rovnějšími“ a zamezily tak dosáhnoutí stejných pravomocí svým nejmenším kolegům v rámci SN.

Významnou úlohu v souvislosti s problémem mikrostátů a členství v SN představovalo právě Lichtenštejsko. Lichtenštejsko požádalo o členství v SN 15. července 1920. Jako každý jiný stát muselo projít tehdejší přijímací procedu-

¹³ Organizace vznikla po válce roku 1919, jejím úkolem byla poválečná demilitarizace, udržení světového míru, prevence před dalšími válečnými konflikty pomocí zásad kolektivní bezpečnosti a diplomatického vyjednávání.

¹⁴ Gunter, M. M.: *Liechtenstein and League of Nations: A Precedent for the United Nation's Mini-state Problem*. The American Journal of International Law, Vol. 68, No. 3, 1974; s. 497

rou zjišťující splnění podmínek pro členství. Dle příslušného výboru SN mělo být členství Lichtenštejnska zablokováno, protože země delegovala jiným státům některé z atributů své suverenity, a proto nemohla plnit všechny povinnosti dané Smlouvou. Na základě rozhodnutí SN tedy nebyla důvodem nepřijetí malá velikost státu, ale delegace suverenity. Pokud však zanalyzujeme tehdejší situaci, zjistíme, že i mnoho větších států delegovalo určitým způsobem svou suverenitu (např. Rakousko), ale do SN byly přijaty bez problémů¹⁵. Organizaci se spíše jednalo o vytvoření precedentu pro ostatní mikrostáty, a tím vyřešení tehdejšího dilematu. Ve stejné době totiž měly podané žádosti o vstup do SN i jiné evropské mikrostáty, například San Marino a Monako. Kvůli rozhodnutí ohledně Lichtenštejnska byly i jejich snahy zablokovány a mikrostátům byla nabídnuta pouze omezená forma účasti na fungování SN.

Mezinárodní společenství se tedy rozhodlo bránit se příliš malým státům a vyloučilo je z rozhodování o světové situaci. V samém začátku druhé světové války napsal sekretář Lorda Halifaxe vyjádření, že *Lichtenštejnsko je historickou kuriozitou a existuje jen omylem. Zcela jistě by vůbec nemělo existovat jako nezávislý stát*¹⁶. S ohledem na mínění tehdejších významných politických osobností nebyly mikrostáty považovány za rovnocenné partnery, minimálně v případě Lichtenštejnska.

Po druhé světové válce se situace pro mikrostáty dále zhoršovala. Během studené války se dokonce předpokládalo jejich brzký zánik. V 60. a 70. letech vznikla v rámci teorie mezinárodních vztahů studie o zranitelnosti malých států. Literatura zabývající se touto problematikou zdůrazňovala významné omezení vyplývající z velikosti daného státu, která působí na schopnosti těchto států efektivně plnit své funkce v mezinárodním politickém i ekonomickém prostředí. Shrnutí těchto úvah lze naléznout ve studii *Small is Dangerous*. Naproti tomu se objevovaly i optimističtější studie, vychvalující užitečnost malé velikosti. Ta vede k takovému

¹⁵ tamtéž, s. 499

¹⁶ Kieber-Beck, R.: *Liechtenstein – 200 years of Sovereignty: a European Story of Success* – proslav ministryně zahraničí Rity Kieber-Beck v Diplomatické akademii ve Vídni, říjen 2006. On-line text: http://www.da-vienna.ac.at/userfiles/recent_lectures/Rede_kieber-Beck.pdf, s. 2

chování, které přispívá k efektivnímu fungování státu. Tyto myšlenky se objevují v rámci práce *Small is Beautiful*¹⁷.

V 70. letech opět došlo k rozvíření diskuze o členství mikrostátů, nyní již na půdě OSN. Podnětem k zahájení těchto diskuzí byl samotný dekolonizační proces a s tím související vznik mnoha mikrostátů, jejichž potenciální vstup do organizace s sebou mohl přinést 3 významné problémy:

- problém možnosti případného jednotného hlasování ve Valném shromáždění OSN (kolektivní strategie);
- problém, kdo bude financovat jejich rozhodnutí, kterým by pravděpodobně dominovaly problémy třetího světa;
- a nakonec jestli by jim nemělo být nabídnuto pouze omezené členství.

V případě států vzniklých dekolonizací se obavy států OSN nenaplnily, mnoho z nich ani nezažádalo o nezávislost, ale jen o autonomii v rámci většího státu. Díky tomuto vývoji otázky ohledně členství mikrostátů v OSN ustaly¹⁸.

Evropské mikrostáty byly však v jiné situaci a o vstup do OSN usilovaly. V případě diskuze o přijetí Lichtenštejnska, po zhruba padesáti letech od podání první žádosti, se znovu vynořili oponenti tohoto kroku. Ústředním bodem negativních názorů na vstup se stala opět samotná suverenita Lichtenštejnska. Některé kritiky se dostávají až tak daleko, že Lichtenštejnsko je charakterizováno jako ve všech ohledech spíše švýcarský kanton¹⁹. Členství v OSN bylo opět zamítnuto

Situace pro mikrostáty se postupem času zlepšovala, nejvýznamnějšího pokroku bylo dosaženo definitivní přeměnou mezinárodního prostředí, které konečně

¹⁷ Peterson, J. E.: *Qatar and the World: Branding for a Micro-state*. In: *The Middle East Journal*. Vol. 60, Number 4, October 2006. Middle East Institute; s. 734-741. On-line text: http://www.jepeterson.net/sitebuildercontent-/sitebuilderfiles/Peterson_-_Qatar_and_the_World.pdf

¹⁸ Gstöhl, S. – Neumann, I. B.: *Lilliputians in Gulliver's World*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press 2006. USA.; s. 7

¹⁹ Kohn, W. S. G.: *Sovereignty of Liechtenstein*. *American Journal of International Law*, Vol. 61, No. 2, 1967; s. 547

upustilo od bipolarity. Tato přeměna světového systému je nejdůležitějším milníkem pro zahraniční postavení mikrostátů. A to hlavně v souvislosti se samotnou bezpečností země, která se díky konci bipolarity a studené války může více spoléhat na moc mezinárodního práva. Výhody však touto změnou nedosáhly pouze z politického hlediska, ale i z ekonomického. Otevření celosvětových trhů jim poskytlo nové možnosti.

3.2 Mikrostáty v současných mezinárodních vztazích

V současnosti existuje na světě 41 mikrostát, pokud za mikrostát považujeme stát s méně než jedním milionem obyvatel. Když toto číslo srovnáme s celkovým počtem států, zjistíme, že se vůbec nejedná o zanedbatelný počet, je to zhruba jedna čtvrtina všech států světa. Tyto mikrostáty nemohou nikdy efektivně dosáhnout významnější moci podle toho, jak je definovaná, neustále budou limitovány svou „malostí“ a efektivně mohou jednat pouze ve skupině států, nikoliv samostatně prosazovat své názory. V žádném případě nejsou rovny ostatním státům v otázce kapacit.

Ač se jejich postavení v souvislosti se změnou uspořádání systému zlepšilo, stále zůstávají jeho nejmenšími a nejslabšími členy. Uspořádání jim jen ulehčuje přežít. Stále však nevlastní dostatečnou politickou a ekonomickou moc, jediná možnost jejich vlivu je tedy prostřednictvím diplomacie.

4 Analýza zahraniční politiky Lichtenštejnska

4.1 Lichtenštejnsko obecně

Lichtenštejnské knížectví je evropská země ležící mezi dvěma neutrálními zeměmi (Rakouskem a Švýcarskem) a je politicky neutrální zemí. Vyznačuje se minimálními rozměry. Jeho rozloha je pouhých 160 km². V jedenácti obcích žije téměř 35 000 obyvatel, více než jedna třetina z nich jsou cizinci. Úředním jazykem je němčina, bez problému se lze většinou domluvit i anglicky a francouzsky. Hlavním městem a zároveň sídlem vlády je Vaduz. Země je z jedné půlky obklopena horami, druhou hranici tvoří řeka Rýn.

Lichtenštejnsko nezískalo svou samostatnost, na rozdíl od mnoha jiných mikrostátů, v důsledku dekolonizace. Právě naopak. Lichtenštejnsko si nezpochybnitelně drží suverenitu několik století. Bylo založeno roku 1719 v rámci Svaté říše římské a konečnou suverenitu získalo roku 1806²⁰. Zajímavostí je, že za celou dobu nebyla tato suverenita ohrožena, a to ani v době druhé světové války.

Dle státního zřízení můžeme zemi zařadit k dědičné konstituční monarchii s demokraticky voleným parlamentem. Ústava je v platnosti od roku 1921. Parlament (Landtag) je volen většinovým systémem, má pouze 25 členů volených na 4 roky. Je volen přímo v tajných volbách. Zajímavostí je, že ženy získaly hlasovací právo až roku 1984. V zemi jsou významné 2 hlavní politické strany *Fortschrittliche Bürgerpartei (FBP)* a *Vaterländische Union (VU)*. Voličská účast je vysoká, ve volbách roku 2001 dosahovala 87 %. Volební klauzule je stanovena poměrně vysoko na 8 %²¹.

Hlavou státu je kníže, v současnosti kníže Hans Adam II. von und zu Liechtenstein. V rámci svého úřadu zastává mnoho funkcí. Zastupuje zemi navenek, určitou formou se účastní i legislativního procesu²². Každý zákon, dekret nebo nařízení však musí být podepsán i předsedou vlády, jedinou výjimkou je odvolání premiéra²³. Exekutivní moc dále představuje vláda s 5 členy včetně premiéra. Ministryní zahraničí současné vlády byla jmenována Rita Kieber-Beck.

Ekonomicky na tom Lichtenštejnsko v první polovině 20. století nebylo nejlépe, což vedlo k vytvoření celní a monetární unie se sousedním Švýcarskem, s nímž vždy udržovalo nadstandardní styky. Obrovský ekonomický rozmach započal až po druhé světové válce, založen byl především na politice nízkých daní. Velké zisky i prestiž zemi přináší mezinárodní korporace Hilti, založená přímo v Lichtenštejnsku. Firma v něm má stále své sídlo a denně do ní dojíždí tisíce

²⁰ Oleynik, I. S.: *Liechtenstein: Foreign Policy and Government Guide*, International Business Publications, USA, Washington 2004; s. 30

²¹ Hloušek, V.: *Lichtenštejnsko*. In: Strmiska, M. – Hloušek, V. – Kopeček, L. – Chytilík, R.: *Politické strany moderní Evropy*, Portál, s.r.o. Praha 2005; s. 344

²² tamtéž, s. 344-345

²³ Duursma, J.: *Micro-states. The Principality of Liechtenstein*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006.; s. 91

zaměstnanců i z okolních zemí. Z hlediska HDP na hlavu (PPP), kterým v ekonomii měříme ekonomickou úroveň země, se dosaženou hodnotou 25 000 dolarů Lichtenštejnsko řadí k nejbohatším státům světa. Dobrou ekonomickou kondici státu potvrzuje i ekonomický růst 11 %²⁴, s mírou nezaměstnanosti menší než 2 %.

Z hlediska přírodních zdrojů na tom není tato malá krajina dobře, importuje více než 90 % energie. Tato skutečnost společně s malou velikostí domácího trhu vede k vysoké otevřenosti země na mezinárodním poli.

4.2 Vývoj zahraniční politiky Lichtenštejnska do 90. let 20. století

Zahraniční politika mikrostátu fundamentálně odpovídá zahraniční politice jakéhokoliv státu. Jejím primárním úkolem je ochrana nezávislosti a zajištění bezpečnosti země. Z hlediska teorie zabývající se malými státy by mělo platit, že strategiemi zahraniční politiky jsou především zahraniční obchod, mezinárodní právo a členství v organizacích.

Již před koncem studené války dosáhlo Lichtenštejnsko členství ve významných organizacích, například v Radě Evropy nebo v Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. V 90. letech bylo Lichtenštejnsko konečně přijato do OSN a roku 1995 do Světové obchodní organizace. Nezávisle na Švýcarsku se účastní i projektu Evropského hospodářského prostoru.

Jedním ze zajímavých konfliktů v rámci zahraniční politiky jsou vztahy s Československem, resp. Českou republikou, ohledně konfiskace majetku lichtenštejnské královské rodiny v důsledku přijetí Benešových dekretů.

²⁴ data z roku 1999; zdroj: CIA Factbook 2008. On-line verze:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/lc.html>

4.3 Zahraniční politika Lichtenštejska v moderní době

4.3.1 Determinanty zahraniční politiky Lichtenštejska

Před samotnou analýzou zahraniční politiky Lichtenštejska je nutné stanovit, které konkrétní faktory tuto politiku určují. Podle Gerarda Batlinera z Lichtenštejského institutu k těmto vnitřním a vnějším determinantům náleží:

- malá velikost státu (Kleinheit des Staates) – s ohledem na velikost státního území, národa, exekutivy;
- nedostatek státních zdrojů – personálních, intelektuálních a organizačních;
- žádná vlastní vojenská obrana, poloha mezi dvěma demokratickými, právně stabilními a neutrálními státy, které jsou obklopeny státy NATO;
- nedostatek přírodních zdrojů;
- hospodářsky a kulturně se nachází v prostoru jižního Bodamského jezera, v alpské oblasti mezi Německem a Itálií, v trojúhelníku Curych, Mnichov, Milán;
- rostoucí ekonomický, politický a kulturní vliv EU; aktivity Rady Evropy (RE);
- nádherná krajina, vhodné klimatické a ekologické podmínky²⁵.

Tyto faktory určují základní směřování zahraniční politiky Lichtenštejska. Ta se tedy musí převážně vyrovnávat s deficitem v různých oblastech a je rovněž ovlivněna geografickou polohou země.

4.3.2 Strategie zahraniční politiky Lichtenštejska

Lichtenštejsko využívá v prosazování svých cílů zahraniční politiky několika strategií, k nejvýznamnějším patří mezinárodní obchod, mezinárodní právo a členství v mezinárodních organizacích.

²⁵ Batliner, G.: *Aspekte Lichtensteinischer Aussenpolitik*. In: Diverse Autoren: *Schwerpunkte und Verwirklichung liechtensteinische Aussenpolitik*. Liechtenstein-Institut. Beiträge Nr. 11/1996. Benden; s. 192

Mezinárodní obchod

Ekonomický profil

Lichtenštejnsko díky malému území přirozeně není bohaté na nerostné suroviny. Kvůli tomuto faktu je nuceno mnoho zdrojů dovážet ze zahraničí, což z něj činí jeden z nejvíce otevřených států světa.

Lichtenštejnsko nyní bohatne převážně díky poskytování finančních služeb, místní bankovníctví je proslulé svou diskrétností. Často je však Lichtenštejnsko obviňováno, že v jeho bankách dochází k praní špinavých peněz. V nedávné době se jednalo například o mediální kauzu významného německého podnikatele. Kauza byla doprovázena i zveřejněním tajných materiálů jedné lichtenštejnské banky, což problematiku praní špinavých peněz dále rozvířilo. Tyto události jsou pro Lichtenštejnsko velmi nepříjemné, protože poškozují pověst jeho bank a tím odrazují případné klienty, ohrožují tedy hlavní zdroj bohatství země.

Další zdroj bohatství pramení z nízko stanovených daní, které činí z Lichtenštejnska jeden z daňových rájů světa. Když se podíváme na mapu světa a zaměříme se právě na mikrostáty, zjistíme, že většina z nich je pokládána za daňové ráje (např. Kajmanské ostrovy či Bermudy). Důvodem je právě malá velikost, jen díky níž si státy takové malé daně mohou bez problémů dovolit. Tím získávají konkurenční výhody v porovnání s „klasickými“ státy.

Lichtenštejnsko není však jen pasivním příjemce daňových výnosů. Země se po druhé světové válce úspěšně industrializovala. Může nabídnout malé, ale velmi kvalitní zemědělství. Může se pochlubit nízkou nezaměstnaností a solidním hospodářským růstem.

Lichtenštejnsko se řadí ke státům prosazujícím liberalizaci světového obchodu. Jeho obchodní vztahy v poslední době ovlivnilo členství ve významných hospodářských organizacích, jako je Evropský hospodářský prostor (EHP) a hlavně Světová obchodní organizace (WTO). Posledním významným determinantem vnější politiky obchodních vztahů je celní unie se sousedním Švýcarskem.

Průmysl a výroba zaměstnává zhruba 35 % pracovní síly. Výroba je zaměřena na produkci strojů a přesné inženýrství. Své místo zde má i tradiční průmysl – chemický, textilní, keramický a potravinářský²⁶. Díky nádherné poloze v Alpách a bohaté historii je významným zdrojem příjmů i turismus.

Co se týče zahraničního obchodu, v oblasti exportu byl zaznamenán rapidní růst v téměř všech průmyslových odvětvích. Hlavními vývozními destinacemi jsou EU (cca 45 % celk. exportu) a EFTA (cca 19 %). Stejně země představují i hlavní partnery v importu.²⁷

Spolupráce se Švýcarskem v hospodářské oblasti

Díky celní a monetární unii jsou vzájemné ekonomické vazby velice silné. Společná měna – švýcarský frank – je jedna z nejstabilnějších měn na světě²⁸.

Lichtenštejnsko a Evropský hospodářský prostor (EHP)

V hospodářské oblasti bylo a je Švýcarsko nejdůležitějším společníkem. I tak se ale Lichtenštejnsko rozhodlo jít tak trochu vlastní cestou a roku 1995 vstoupilo do organizace EHP²⁹, účastní se tedy velkého ekonomického projektu nezávisle na Švýcarsku, které v referendu vstup odmítlo. Aby mohlo Lichtenštejnsko patřit k dvěma ekonomickým oblastem současně, byl vyvinut koncept „paralelního pohybu zboží“. Dle tohoto konceptu se může zboží pohybovat na území Lichtenštejnska v souladu jak s předpisy EHP, tak se Smlouvou o celní unii. Rovněž byl zřízen speciální monitoring trhu spolu s kontrolním systémem³⁰.

V rámci EHP se Lichtenštejnsko zavázalo přijmout celou řadu evropských zákonů z tzv. *acquis communautaire*. Tato nařízení však nijak nepostihují zákony pro sek-

²⁶ Oleynik, I.S.: *Liechtenstein: Foreign Policy and Government Guide*, International Business Publications, Washington 2004.; s. 20

²⁷ tamtéž, s. 21

²⁸ více o spolupráci se Švýcarskem v rámci kapitoli o bilaterálních vztazích

²⁹ Evropský hospodářský prostor (EHP) – skládá se ze států EU a bývalých členů EFTA Islandu, Norska a Lichtenštejnska, jeho účelem je vytvoření panevropského volného trhu na bázi 4 svobod a práva EU o konkurenci; jeho předmětem nejsou přímé a nepřímé daně

³⁰ Oleynik, I.S.: *Liechtenstein: Foreign Policy and Government Guide*, International Business Publications, Washington 2004; s. 157

tor finančních služeb a zachovávají tak výhodnou pozici Lichtenštejska jako mezinárodního finančního centra. Konkrétně se tedy závazky z dohody s EHP netýkají:

- administrativní spolupráce v oblasti daní;
- harmonizace daňového systému;
- změn privilegovaných daní pro zahraniční společnosti;
- změn bankovních zákonů o zachování tajemství;
- zrušení absolutní politické neutrality Lichtenštejska.³¹

Lichtenštejské finanční služby tak zůstaly bez úpravy v rámci evropských zákonů. Jelikož však čas od času vyplynou napovrch kauzy o praní špinavých peněz v tamních bankách, které jsou umožněny právě díky zákonům o uchování tajemství, množí se na adresu Lichtenštejska kritiky členských států. Lze očekávat, že tyto státy budou požadovat shodné právní úpravy v této oblasti pro nastolení stejného konkurenčního prostředí v rámci obrovského trhu Evropského hospodářského prostoru.

Dále dohoda EHP nepokrývá tyto oblasti:

- společná zemědělská politika;
- společná rybářská politika;
- společná zahraniční a bezpečnostní politika;
- justice a vnitro.

Lichtenštejsko v rámci WTO

Úkolem lichtenštejské obchodní politiky je najít vhodnou rovnováhu mezi ekonomickým zájmem pro větší liberalizaci obchodu za účelem širšího přístupu k ostatním trhům a přitom zohlednit jeho specifickou situaci, tedy limitovanou rozlohu, lidské a přírodní zdroje a již vysoké procento cizí pracovní síly. To vše za účelem zachování národní identity.

Lichtenštejsko se nakonec rozhodlo vstoupit do WTO podporující volný obchod, a zároveň se tím podřídí jejímu systému norem. Země se stala jejím členem roku 1995. Lichtenštejsko se zavázalo podporovat činnost WTO, jeho aktivní

³¹ tamtéž; s. 204

účast však bude omezena limitovanými lidskými zdroji Lichtenštejska ve veřejné politice. Za dobu členství země odhalila nedostatky WTO, spočívající především v nedostatečné implementaci nařízení členskými státy. V rámci svých aktivit ve WTO Lichtenštejsko dává velký důraz na prosazení environmentálních obchodních regulací.³²

Když se podíváme na oficiální stránku Lichtenštejska v rámci WTO (http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/liechtenstein_e.htm) můžeme do jisté míry odhadnout aktivitu země v rámci organizace. Dodnes například nebylo zapojeno do žádné stížnosti, a to v žádné pozici (stěžovatel, žalovaný ani jako třetí strana). Pokud to porovnáme například s dalším „malým státem“ – Českou republikou – ta byla do sporů zapojena od svého vstupu v roce 1995 (1x jako žalující, 2x jako žalovaný) již třikrát³³. Jinak se Lichtenštejsko zapojuje svými příspěvky, většinou v kooperaci s většími státy.

WTO představuje hlavně nástroj tohoto mikrostátu k snadnějšímu přístupu na světové mimoevropské trhy.

Mezinárodní právo

Mezinárodní právo představuje nejdůležitější prvek mezinárodních vztahů, který umožňuje mikrostátům přežít. A to z prostého logického hlediska, kdy vojenské kapacity a moc těchto států celkově jsou naprosto omezené. Bez pomoci ostatních států by nebyly schopny se v případě ohrožení své bezpečnosti bránit. Jediný způsob vymáhání představuje pro tyto státy fungující mezinárodní právo. Je tedy nejvyšším zájmem toto právo a instituce s ním spojené obhajovat. A stejnou strategii zastává ve vedení své zahraniční politiky i Lichtenštejsko.

Důležitost mezinárodního práva pro mikrostáty potvrzuje i studie Jurri Duusmové *Fragmentation and International Relations of Microstates*. Identifikuje 3 oblasti

³² Principality of Liechtenstein – official website: *Liechtenstein and WTO*. On-line:

http://www.liechtenstein.li/en/eliiechtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-multilateral/fl-staat-aussenpolitik-multilateral-wto.htm

³³ *Česká republika jako člen WTO*, On-line:

http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/czech_republic_e.htm

mezinárodního práva, které nejvíce ovlivňují mikrostáty. Jsou to právo na sebeurčení, státní suverenity a práva jednotlivých mezinárodních organizací. Tyto 3 oblasti se navzájem ovlivňují a přísluší jim největší důležitost při vzniku, udržení a přežití mikrostátu³⁴.

Důležitým aspektem mezinárodního práva je fakt, že je zavazující pro všechny státy bez rozdílu. Umožňuje tak silově slabým mikrostátům, a také ostatním malým státům, „nerušenou existenci“.

Malé státy se často zaobírají ve své rétorice právě etikou a solidaritou mezinárodního systému, jejich aktivita v této oblasti může pramenit i ze strachu, že z důvodu své slabosti se do takové situace mohou dostat ony samy, svým způsobem si tedy připravují mezinárodní prostředí pro případ „horších časů“. Mezinárodní právo a solidarita tedy nepomáhá pouze s vyrovnáním se se současnými deficity vlivu, ale rovněž s budoucími.

Mezinárodní právo je široká oblast. Lichtenštejnsko podporuje mezinárodní právo v mnoha oblastech. Například se jedná o právo systému OSN, některé části evropské práva prostřednictvím EHP apod.

V souvislosti s lidskými právy, jejichž prosazováním se Lichtenštejnsko poměrně aktivně zaobírá, ratifikovalo roku 1950 Evropskou konvenci o ochraně lidských práv a základních svobod. V rámci systému ratifikovalo Konvenci OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému nebo degradujícímu zacházení nebo trestání (1984). Je zajímavé, že i přes prosazování lidských práv v mezinárodním prostředí, samo Lichtenštejnsko ve svém právním řádu zanedbávalo jedno důležité právo. A to rovnost mužů a žen před zákonem. Garance rovných práv pro muže a ženy byla do Ústavy přidána až v souvislosti s podepsáním dohody o EHP na počátku 90. let³⁵.

³⁴ Duursma, J.: *Fragmentation and International Relations of Microstates: Self-Determination and Statehood*. Cambridge University Press 1996.; s. 98

³⁵ Duursma, J.: *Micro-states. The Principality of Liechtenstein*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006.; s. 95

Členství v mezinárodních organizacích

Aktivita Lichtenštejska na mezinárodní scéně se projevuje i členstvím v mnoha mezinárodních organizacích, jak vyjadřuje Tabulka 1:

Tabulka 1: Členství Lichtenštejska v mezinárodních organizacích:

Mezinárodní organizace	Rok přijetí
System OSN:	
International Court of Justice in The Haag (ICJ)	1950
Universal Postal Union (UPU)	1962
International Telecommunication Union (ITU)	1963
United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)	1964
International Atomic Energy Agency (IAEA)	1968
World Intellectual Property Organization (WIPO)	1972
United Nations (UN)	1990
United Nations Commission for Europe (ECE)	1990, konzultativní status od 1976
Evropa:	
European Conference of Postal and Telecommunications Administrations (CEPT)	1963
Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)	1975
Council of Europe Development Bank	1976
Council of Europe (CE)	1978
European Court for Human Rights (ECHR)	1982
European Patent Office (EPO)	1980
European Telecommunication Satellite Organization (EUTELSAT)	1987
European Free Trade Association (EFTA)	1991, speciální status od 1960
European Bank for Reconstruction and Development (EBRD)	1991
European Economic Area Agreement (EEA)	1995
European Conference of Ministers of Transport (ECMT)	2000
Ostatní mezinárodní organizace a instituce:	
Internationale polizeiliche Vereinigung (INTERPOL)	1960
International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN)	1982
World Trade Organization (WTO)	1995
International Olympic Committee (IOC)	1935

Zdroj: Liechtenstein: Foreign Policy and Government Guide, s. 159-161

Členstvím v mezinárodních organizacích sice země přicházejí z části o svou suverenitu, ale mnohé i získávají. Členstvím se podílí s ostatními státy na činnosti mezinárodního systému. V tomto ohledu jsou mezinárodní organizace pro mikrostáty naprosto ideální, jelikož limitují jejich deficity ve velikosti svým povětšinou rovným přístupem ke státům. Lichtenštejsko má ve Valném shromáždění OSN stejně jako nesrovnatelněji větší Indie jeden hlas.

Na chování v mezinárodních organizacích je zřetelný praktický důsledek politické neutrality Lichtenštejnska. V organizacích typu OSCE, RE, OSN tato země nejedná podle určité politické ideologie nebo v závislosti na rozhodnutí nějakého bloku států. Svá rozhodnutí činí pouze na základě vlastních zájmů a přesvědčení³⁶.

Lichtenštejnsko jako člen OSN

Lichtenštejnsko bylo nakonec do OSN 18. září 1990 přijato. V současné době je mnoho mikrostátů členy OSN, ke změně postoje organizace rozhodně přispěla změna mezinárodního prostředí po skončení studené války.

Cesta do OSN byla těžká nejen z hlediska nesouhlasu členských států (v SN a později i v OSN), ale tento krok nebyl podporován ani obyvatelstvem. Odhadovalo se, že postoj Lichtenštejnska bude podobný jako Švýcarska, které v referendu roku 1986 zamítlo svůj vstup do OSN. Nakonec však referendum vyhlášeno nebylo a vstup do organizace byl schválen jen parlamentem. Odpůrci vstupu upozorňovali hlavně na nákladnost tohoto kroku, přičemž členství v OSN pro ně nepředstavovalo žádný významný přínos. Pro zastánce však členství ztělesňovalo další potvrzení nezávislosti země, možnost aktivnější zahraniční politiky a globální kooperace, virtuální ustanovení vztahů se všemi státy světa bez vysokých nákladů a účast na řešení globálních problémů (environmentálních, zdravotních apod.). Ze strany OSN byla lichtenštejnská žádost bez problémů přijata³⁷.

Lichtenštejnsko si v rámci činnosti OSN definovalo své prioritní otázky. Mezi ně patří:

- podpora a ochrana lidských práv (např. roku 2003 pořádal tento mikrostát setkání v lichtenštejnském městě Malbun pro experty této oblasti, jehož výsledky jsou nyní rozvíjeny v rámci orgánů OSN);
- terorismus ve všech jeho formách – Lichtenštejnsko aktivně podporuje činnost Proti-teroristického výboru (CTC);

³⁶ Duursma, J.: *Micro-states. The Principality of Liechtenstein*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006.; s. 97

³⁷ tamtéž, s. 120

- boj proti kriminalitě – účastní se projektu Globálního programu proti praní špinavých peněz, dále se zaměřuje např. na protidrogové programy;
- světový mír a bezpečnost – prostřednictvím intenzivní kooperace států;
- děti a ozbrojený konflikt – aktivní člen dárcovské skupiny států zabývající se touto problematikou;
- humanitární akce – participuje se na činnosti Humanitarian Liason Working group, která navazuje na aktivity Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA); v neposlední řadě v této oblasti Lichtenštejnsko finančně přispívá i dalším organizacím, jako např. Mezinárodnímu výboru Červeného Kříže, UNCHR, UNICEF atd.;
- Mezinárodní trestní soud – aktivní zapojení Lichtenštejnska, například základ volební procedury vychází ze společného návrhu Lichtenštejnska a Maďarska;
- podpora norem v rámci systému OSN (mezinárodní právo);
- postavení žen – dlouhodobé zaměření země na gender otázky, podpis Convention on of the Elimination of all Forms of Discrimination (CEDAW, Konvence o eliminaci všech forem diskriminace).³⁸

Pokud se podíváme na výčet rezolucí podpořených Lichtenštejnskem na 57. zasedání Valného shromáždění OSN, zjistíme, že většina podpořených dokumentů souvisí právě s prioritními oblastmi. V rámci nich nepodporují jen blízké evropské regiony, ale i například oblast v Kazachstánu. Nad rámec svých priorit se zabývají i situací v Afghánistánu a jejími důsledky pro mezinárodní mír a bezpečnost. Dále například podporují členství Východního Timoru v OSN a mnoho dalších³⁹.

Z poměrně širokého výčtu výše uvedených aktivit je zřejmé, že Lichtenštejnsko není jen pasivním účastníkem širokého systému OSN. Naopak i přes své limity, především v oblasti lidských zdrojů, se snaží aktivně působit v oblastech svého zájmu. V porovnání s většími státy je však jeho aktivita na půdě OSN minimální.

³⁸ Principality of Liechtenstein: *Liechtenstein and OSN*, On-line verze:

http://www.liechtenstein.li/en/eli-lichtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-multilateral/fl-staat-aussenpolitik-multilateral-uno.htm

³⁹ Oleynik, I.S.: *Liechtenstein: Foreign Policy and Government Guide*, International Business Publications, Washington 2004; s. 176-179

Je tedy otázkou, jestli by mělo Lichtenštejnsko zájem být například jedním z nestálých členů Rady bezpečnosti OSN. Problémem by mohla být jednak malá velikost a moc Lichtenštejnska v mezinárodních vztazích, ale také nedostatečný lidský potenciál vykonávat tuto funkci. Proto se domnívám, že Lichtenštejnsko s ohledem na své kapacity zůstane jen jedním ze členů v pozadí zabývajícím se, bez diskuze, zajímavými a důležitými tématy, ale jeho působení nebude hrát významnější roli. Prioritou bude i nadále ochrana mezinárodního práva.

Lichtenštejnsko a OSCE

Lichtenštejnsko vstoupilo do Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě roku 1975. Tato organizace navazuje na činnost Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě založené Helsinským aktem roku 1975⁴⁰. OSCE představuje důležité politické fórum ohledně kontroly konvenčních zbraní a vojenské transparentnosti v Evropě.

Lichtenštejnsko je tedy členem organizace již od samotného počátku její existence. Na jejím fungování se podílí rovnocenně jako ostatní členské státy. Několikrát již absolvovalo předsednickou funkci. Přispívá do společného rozpočtu pro bezproblémový chod organizace a jejích orgánů. Tedy díky působení v organizaci nepřímo působí na udržení míru a bezpečnosti v Evropě. Významně se země podílela na projektu určenému k zabránění páchání násilí na ženách (projekt „Woman’s leadership, lobbying and network building“ v Kyrgyzstánu)⁴¹.

⁴⁰ Cíle OBSE jsou definovány následovně: podpora a rozvoj demokratické společnosti, prevence lokálních konfliktů, obnovování stability a míru ve válečných oblastech, prosazování kolektivní bezpečnosti, odstraňování rozdílů mezi státy. Oficiální stránka: www.osce.org

⁴¹Principality of Liechtenstein: *Liechtenstein and OSN*. On-line: http://www.liechtenstein.li/en/liechtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-multilateral/fl-staat-aussenpolitik-multilateral-osze.htm

Lichtenštejnsko a Rada Evropy

Rada Evropy je evropskou organizací, která byla založena po druhé světové válce roku 1949⁴². Zatím jediným evropským nečlenským státem zůstává Bělorusko. Nejvýznamnějším dokumentem organizace je Evropská konvence o lidských právech a s ní související Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku.

Lichtenštejnsko bylo do organizace oficiálně přijato roku 1978. Přijetí země do Rady Evropy představuje jakýsi historický milník, kdy státy potvrdily jeho nezávislé postavení na mezinárodní scéně, bylo přijato za člena do skupiny evropských demokratických států.

Významnost Rady Evropy pro Lichtenštejnsko vyjadřuje i existence trvalého zastoupení ve Štrasburku. Zástupce se účastní klasických aktivit pracovních skupin. Pravidelná je i účast země na schůzkách na ministerské úrovni (obvykle v oblastech spravedlnosti, vzdělání, migrace, kultury a sportu). Lichtenštejnsko vykonávalo funkci předsednictví dvakrát, a to v roce 1987 a 2001. Své předsednictví soustředilo do oblasti posílení Evropského soudu pro lidská práva, zlepšení spolupráce mezi Parlamentními shromážděními a Výborem ministrů a zajištění nezbytných zdrojů pro činnost RE v nových členských státech jihovýchodní Evropy a Kavkazu⁴³.

Z dokumentů zveřejněných Radou Evropy vyplývá, že Lichtenštejnsko se řadí relativně k aktivním členům. Je signatářem mnoha konvencí. Zajímavostí je zpráva sepsaná v rámci Rady Evropy (autorem je Evropská komise proti rasismu a intoleranci) hodnotící postavení imigrantů v zemi⁴⁴. Lichtenštejnsko je země

⁴² Mezi cíle Rady Evropy patří: ochrana a posilování lidských práv, pluralistická demokracie a vláda práva; podpora kulturní identity ve všech svých rozdílnostech; hledání řešení sociálních problémů Evropy

⁴³ Principality of Liechtenstein: *Liechtenstein and Council of Europe*. On-line: http://www.liechtenstein.li/en/elieliechtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-multilateral/fl-staat-aussenpolitik-multilateral-europarat.htm

⁴⁴ *Second Report on Liechtenstein*. European Commission against Racisms and Intolerance. June 2002. Strasbourg. On-line verze: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/5-Archives/1-ECRI's_work/5-CBC_Second_reports/Liechtenstein_CBC2_en.pdf

s velkým procentem imigrantů a ze zprávy vyplývá, že tamější prostředí vůbec není bezproblémové, jak by se na první pohled mohlo u tak malé a progresivní země zdát. Zdejší imigranti se setkávají s projevy intolerance a nepochopení. Nejhorší je situace pro muslimské přistěhovalce, kterým nejsou například v dostatečné míře nabízeny kurzy německého jazyka. Avšak ani přistěhovalci z okolních zemí, Rakouska a Švýcarska, se do společnosti neintegrují, místní obyvatelé si vytvořili svou vlastní exkluzivní skupinu.

4.4 Bilaterální vztahy Lichtenštejnska

4.4.1 Lichtenštejnsko a sousedé

Sousedé Lichtenštejnska působí jako významné faktory utváření jeho vlastní zahraniční politiky. Pokud vyjdeme z teorie malých států, zahraniční politika těchto států je intenzivně zaměřena právě na nejbližší sousedy. Tento fakt platí i pro Lichtenštejnsko. Ačkoliv jsou vztahy s Rakouskem na velmi dobré úrovni, nevyrovňají se vynikajícím vztahům se Švýcarskem, s nímž tato země sdílí mnoho společného ve velkém množství oblastí. Právě Švýcarsku je možno přiřadit statut tzv. patronské země mikrostátu.

Tato kapitola je tedy podstatná nejen jako dokázání možnosti aplikace teorie malých států na mikrostáty, zvláště co se týče zaměření zahraniční politiky převážně na daný region, ale i z hlediska hodnocení hypotézy. Právě Švýcarsko je zemí, na niž Lichtenštejnsko přenáší mnoho atributů suverenity v rozmanitých oblastech. Mikrostát tedy o aspekty své suverenity nepřichází jen v důsledku vedení multilaterální diplomacie, ale i v rámci bilaterálních vztahů.

Z analýzy bilaterálních vztahů s okolními státy je rovněž patrná jejich neproporcionálnost z hlediska aktérů bilaterálních vztahů. Lichtenštejnsko je malý hráč, a i když dokáže některé své kroky v oblasti bilaterálních vztahů s okolními státy prezentovat s velkou pompou, ujednání jsou většinou pro druhou stranu pouze malého významu. Bilaterální zahraniční aktivita je jen malá, a s geografickou vzdáleností se ještě zmenšuje. Výjimku tvoří jen Švýcarsko.

Z bezpečnostního hlediska je Lichtenštejnsko ovlivněno neutralitou obou sousedních zemí, získává tím tedy významnou geopolitickou výhodu. Oba tyto státy

patří také k neaktivnějším státům v oblasti mezinárodní solidarity, což má na směřování lichtenštejnské zahraniční politiky rovněž nemalý vliv.

S dynamickým rozšířením aktivit v rámci zahraniční politiky se tato politika rozvíjí od sousedské ke globální. Ale i tak je globální politika Lichtenštejnska, v porovnání s většími státy, jen okrajová. Na základě velikosti soustředí své síly hlavně na region a prioritně pak na sousedy⁴⁵. Z pohledu sousedů jsou však vztahy s Lichtenštejnem relativně nevýznamné. Zahraniční politika je o braní a dávání, co tedy může Lichtenštejnsko nabídnout? V zemi je malý, ale za to vysoce kvalitní průmysl, země je významným zaměstnavatelem v regionu, pozornost vzbuzuje tamní daňový systém, a v neposlední řadě je plnohodnotným členem mnoha významných mezinárodních organizací.

Bilaterální vztahy se Švýcarskem

Aktivity Švýcarska a Lichtenštejnska jsou v mnoha oblastech sladěny a neomezují se jen na společnou celní a monetární unii. Švýcarsko rovněž poskytuje lichtenštejnským občanům zastoupení v zahraničí. Jelikož Lichtenštejnsko nemá svou armádu, poskytuje mu soused služby i v obranné politice. Při výčtu všech těchto aktivit se nabízí otázka, jak by to vůbec Lichtenštejnsko bez svého partnera Švýcarska zvládalo? Z historického hlediska Lichtenštejnsko vždy prosazovalo integrační politiku⁴⁶, a je tedy zvyklé delegovat státní funkce do cizích rukou⁴⁷. V současné době vrcholí v rámci celého evropského regionu integrační tendence a integrační tradice se prosazují i po celém světě. Pokud by v budoucnu náhodou

⁴⁵ S.D. Prinz Nikolaus von und zu Liechtenstein: *Liechtenstein als Nachbar der Schweiz, österreichs und auch Deutschlands – Konzentrische Kreise liechtensteinischer Aussenpolitik*. In: Diverse Autoren: *Schwerpunkte und Verwirklichung liechtensteinische Aussenpolitik*. Liechtenstein-Institut. Beiträge Nr. 11/1996. Barend. s. 14

⁴⁶ Členství ve Svaté říši římské, svazek s Německem, spojenectví s Rakouskem, se Švýcarskem, účast na Evropském hospodářském prostoru.

⁴⁷ S.D. Prinz Nikolaus von und zu Liechtenstein: *Liechtenstein als Nachbar der Schweiz, österreichs und auch Deutschlands – Konzentrische Kreise liechtensteinischer Aussenpolitik*. In: Diverse Autoren: *Schwerpunkte und Verwirklichung liechtensteinische Aussenpolitik*. Liechtenstein-Institut. Beiträge Nr. 11/1996. Barend. s. 19

ztratilo své úzké vazby a výhody od Švýcarské konfederace, pravděpodobně by šlo cestou integrace do struktur Evropské unie.

Spolupráce se Švýcarskem je však stále intenzivní a započala již po první světové válce. Smlouva o celní unii z roku 1923, společně s dohodami o volném pohybu osob, umožňuje odstranit jakékoliv hraniční kontroly mezi zeměmi, přičemž Švýcarsko se současně zavazuje tyto hranice střežit. Hranice Lichtenštejnska s Rakouskem přitom hlídají švýcarští celníci. Lichtenštejnsko má díky měnové smlouvě i monetární unii se Švýcarskem, společná měna má tak velké důsledky pro měnovou politiku i ekonomiku země jako celku. Země mají společně uzavřeno celou řadu smluv pokrývajících rozmanité oblasti, přičemž smlouvy nejsou uzavírány pouze se Švýcarskou federací, ale i s jednotlivými kantony.

Již roku 1919 požádalo Lichtenštejnsko svého souseda o reprezentaci svých zájmů v zahraničí a Švýcarsko tento mandát ochotně přijalo. Mnoho států tehdy tento fakt bezproblémově akceptovalo⁴⁸. V rámci dohody byly definovány přesné podmínky zastupování. Například že Švýcarsko není povinno dostát všem požadavkům Lichtenštejnska, rovněž bylo Lichtenštejnsku zachováno právo na svobodné zakládání diplomatických misí a přímou negociaci se třetími státy⁴⁹. I v současné době Švýcarsko v této oblasti Lichtenštejnsku vypomáhá, samotné Lichtenštejnsko má jen několik stálých zastoupení ve třetích zemích, stejně jako v jednotlivých mezinárodních organizacích.

Významná je z hlediska vzájemných vztahů i Smlouva o poštovní unii z roku 1920, jenž byla později mnohokrát modifikována, většinou ve prospěch užší spolupráce v této oblasti⁵⁰.

Smlouva o celní unii byla roku 1991 a 1995 modifikována, aby odpovídala změnám, k nimž v průběhu let došlo. Modifikace se týkaly rozšíření volného pohybu

⁴⁸ Až na Československo, s nímž mělo Lichtenštejnsko již tehdy špatné vztahy.

⁴⁹ Duurma, J.: *Micro-states. The Principality of Liechtenstein*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006.; s. 98

⁵⁰ tamtéž; s. 99

zboží a úprav v tom smyslu, že Lichtenštejnsko mohlo uzavřít mezinárodní dohodu i v rámci oblastí daných Smlouvou o celní unii. Tato úprava byla provedena v souvislosti se zamýšleným vstupem Lichtenštejnska do Evropského hospodářského prostoru roku 1995.⁵¹

V ekonomické oblasti proběhla další harmonizace mezi zeměmi v souvislosti se zákonem o DPH, kdy Lichtenštejnsko přejalo švýcarský systém. Díky monetární unii je i většina peněžních a finančních zákonů Švýcarska platná rovněž v Lichtenštejnsku⁵².

Právě účast na EHP je jedním z významných kroků zahraniční politiky Lichtenštejnska, která není sladěna s postupem Švýcarska. Vzniklá situace by se dala popsat tak, že Lichtenštejnsko de facto „tančí“ ve dvou ekonomických oblastech Evropy⁵³. Tento postup je politicky vynikající, Lichtenštejnsko totiž v rámci obou smluv využívá jen oblasti jeho ekonomice naprosto vyhovující a podporující jeho hospodářský růst. Díky účasti na EHP si zajišťuje přístup na obrovský evropský trh. Smlouva se Švýcarskem mu naopak pomáhá zachovat si pozici světového finančního centra.

Švýcarsko rovněž vypomáhá Lichtenštejnsku v případě obrany jeho teritoria, jejich spolupráce v této oblasti však není garantována žádnou obrannou smlouvou, a ani lichtenštejnské území nebylo včleněno do švýcarského obranného systému⁵⁴.

Dle vyjádření korunního prince Nikolause pro studii o zahraniční politice Lichtenštejnského institutu se kníže ani v budoucnu neobává přerušení silných

⁵¹ Principality of Liechtenstein: *Bilateral Relations with Switzerland*. On-line:

http://www.liechtenstein.li/en/eliichtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-bilateral/fl-staat-aussenpolitik-bilateral-schweiz.htm

⁵² Duursma, J.: *Micro-states. The Principality of Liechtenstein*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006.; s. 100

⁵³ Oleynik, I.S.: *Liechtenstein: Foreign Policy and Government Guide*, International Business Publications, Washington 2004; s. 156-158

⁵⁴ Duursma, J.: *Micro-states. The Principality of Liechtenstein*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006.; s. 102

vzájemných pout, a naopak je ještě pro těsnější partnerství v budoucnosti. Problém nevidí ani v delegaci úkolů státu. Z historické zkušenosti je totiž Lichtenštejnsko zvyklé tyto atributy delegovat – nejdříve Svaté říši římské, potom Německému spolku, Rakousku a nakonec Švýcarsku⁵⁵.

Bilaterální vztahy s Rakouskem

Východním sousedem Lichtenštejnska je osmimilionové Rakousko. V minulosti představovalo Rakousko pro Lichtenštejnsko klíčového partnera. Jeho vztah k Lichtenštejnsku byl podobný současnému vztahu ke Švýcarsku. Roku 1982 spolu uzavřely celní unii a roku 1912 i Poštovní unii. Během první světové války zůstalo Lichtenštejnsko politicky neutrální a po jejím skončení nevyhovující spolupráci s Rakouskem ukončilo a rozhodlo se pro užší spolupráci se Švýcarskem⁵⁶. K ukončení napojení na Rakousko vedly dvě závažné skutečnosti. První byla důsledkem velkých ekonomických ztrát způsobených devalvací rakouské měny, druhou skutečností byla obecně snaha o vymanění se z vlivu Rakouska, s cílem dosažení příznivějších politických a ekonomických smluv s tehdejšími vítěznými velmocemi⁵⁷. Lichtenštejnsko v tomto případě na vlastní kůži pocítilo nevýhody odevzdání suverenity do rukou jiného státu. Nesamostatnost v monetární politice způsobila ekonomickou krizi a prestiž politické neutrální země byla ohrožena tehdejšími postoji Rakouska na mezinárodní scéně. Zvláště po druhé světové válce se vzájemné vztahy opět normalizovaly a v současnosti jsou na vynikající úrovni.

Z hlediska velikosti je Rakousko rovněž poměrně malý stát, člen EU, s více či méně diskutovanou politickou neutralitou. Z ekonomického hlediska je Rakousko významným cílem lichtenštejnských občanů na cesty za nákupy, jelikož je pro ně tamější zboží relativně levnější. Rakousko je významným ekonomickým partne-

⁵⁵ S.D. Prinz Nikolaus von und zu Liechtenstein: *Liechtenstein als Nachbar der Schweiz, österreichs und auch Deutschlands – Konzentrische Kreise liechtensteinischer Aussenpolitik*. In: Diverse Autoren: *Schwerpunkte und Verwirklichung liechtensteinische Aussenpolitik*. Liechtenstein-Institut. Beiträge Nr. 11/1996. Benden; s. 17-19

⁵⁶ Duursma, J.: *Micro-states. The Principality of Liechtenstein*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006.; s. 90

⁵⁷ tamtéž; s. 102

rem lichtenštejnských společností, roku 2006 exportovaly do Rakouska zboží za neuvěřitelných 105 000 CHF per capita. Rakousko naproti tomu exportuje do Lichtenštejnska zboží zhruba za 20 200 CHF per capita, přičemž Lichtenštejnsko představuje dle exportních statistik cílových zemí rakouského zboží 31. místo.⁵⁸

Lichtenštejnsko je rovněž jako velký regionální zaměstnavatel každodenním cílem více než 7 000 rakouských zaměstnanců⁵⁹.

Země vzájemně spolupracují v mnoha oblastech sociálního života. V rámci zahraniční politiky jsou oba státy signatáři dohody o EHP. Blízkost a vřelý vztah obou zemí je podpořen ambasádou Lichtenštejnska ve Vídni.

4.4.2 Vztahy k Německu – problémy s dědictvím 2. světové války

Německo dlouhodobě představuje jednu z nejvýznamnějších evropských zemí. Stejně významné je i pro Lichtenštejnsko. Tyto země nemají společný pouze úřední jazyk, ale i mnoho dalších charakteristik. Německo je jedním z největších ekonomických partnerů. I přesto mezi těmito zeměmi existuje konflikt pramenící z doby druhé světové války.

Konfliktní zdroj vztahů mezi zeměmi vychází paradoxně ze sporu Lichtenštejnsko-Československo, resp. Česko. Roku 1991 zapůjčil Památkový ústav v Brně obraz „Velká vápenka“ do muzea v Kolíně nad Rýnem při příležitosti výstavy věnované malíři Pietoru van Laeru. V průběhu výstavy vznesl na tento obraz nárok lichtenštejnský kníže Hans Adam II. Obraz byl zajištěn na území Německa až do vyřešení sporu. Roku 1998 Spolkový ústavní soud rozhodl v neprospěch knížete. Lichtenštejnsko následně podalo stížnost u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku, kde kníže se svou stížností rovněž neuspěl. Roku 2001 podalo Lichtenštejnsko na Německo žalobu u Mezinárodního soudního dvora

⁵⁸ *Liechtenstein-Austrian relations booklet*; s. 9, http://www.liechtenstein.li/en/bilateral-oesterreich-praesentation_en.pdf

⁵⁹ Principality of Liechtenstein: *Bilateral relations with Austria*. On-line: http://www.liechtenstein.li/en/liechtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-bilateral/fl-staat-aussenpolitik-bilateral-oesterreich.htm

v Haagu. Předmětem žaloby je to, že majetek lichtenštejnských občanů měl být součástí válečných reparací Československu, čímž těmto přísluší nárok na odškodnění⁶⁰. Spor s Německem nebyl dosud vyřešen, ale nijak se nedotýká České republiky.

4.4.3 Vztahy k České republice

Vzájemné vztahy mezi Českou republikou a Lichtenštejnskem jsou již od samostatného vzniku Československa na špatné úrovni a dodnes je nemůžeme považovat za vřelé. Jejich podstata pramení z majetkoprávních sporů. Z pouhého přerušení vzájemných kontaktů Lichtenštejnsko přistoupilo k ráznějším projevům nesouhlasu. A to tak, že se snažilo využít vstupu České republiky do Evropského hospodářského prostoru jako prostředku k vyřešení těchto majetkoprávních sporů.

Počátek konfliktních vztahů Československa, resp. Česka, je datován již od vzniku samostatného Československa. V roce 1919 započaly majetkové spory trvající prakticky dodnes. Tehdy byla na základě provedené pozemkové reformy dle zákona č. 215/19 Sb. zabavena i část zemědělského pozemku rodiny knížete lichtenštejnského, za tento vládní počín jim byla nakonec poskytnuta v letech 1920 a 1922 finanční náhrada. I tak bylo zabrání jejich majetku předmětem soudních sporů, a to v otázce, zda pozemky patřily pod oblast pozemkové reformy. Spory se dostaly dokonce před Nejvyšší soud, ten nakonec roku 1929 rozhodl v neprospěch Lichtenštejnů.

Oficiální diplomatické vztahy s Lichtenštejnskem navázalo Československo až roku 1938, netrvaly však dlouho. Pouze do roku 1939, tedy do vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava a vzniku Slovenského státu. Vztahy s Lichtenštejnskem po druhé světové válce obnoveny nebyly.

⁶⁰ Ministerstvo zahraničí České republiky: *Vztahy mezi Českou republikou a Knížectvím Lichtenštejnsko*. On-line verze:

<http://www.mzv.cz/www/mzv/default.asp?ido=14078&idj=1&amb=1&ikony=False&trid=1&prsl=False&poccl=>

K neobnovení diplomatických styků mezi zeměmi došlo z důvodu vydání dekretů prezidenta republiky – Edvarda Beneše. Majetek Lichtenštejnů byl nejdříve vzat do národní správy a následně konfiskován, a to z důvodu přihlášení se rodiny k německé národnosti při sčítání lidu roku 1930. Proti jednání Československa bylo ze strany Lichtenštejnska vedeno několik sporů, které byly vždy zamítnuty. Až do roku 1989 neexistovaly mezi oběma zeměmi žádné diplomatické vztahy⁶¹.

Lichtenštejnové se brání tvrzením, že v roce 1930 jim byly nabídnuty v dotazníku pouze národnosti české, slovenské a německé, ale že oni sami se odjakživa řadí k lichtenštejnské národnosti⁶².

Po vzniku samostatné České republiky vyjádřilo Lichtenštejnsko zájem na jednáních, která se soustředila převážně na požadavky o prohlášení o neoprávněnosti prezidentských dekretů. Když koncem roku 1992 Česká republika požádala všechny státy světa o své uznání a navázání diplomatických styků, Lichtenštejnsko nezareagovalo jako ostatní okamžitou pozitivní odpovědí, ale uznání si podmínilo jednáním o vzájemných majetkových sporech.

Lichtenštejnsko ve svých snahách nepolevilo a neustále vyvíjelo tlak na Česko k zahájení těchto jednání, a to cestou blokace přijetí ČR do mezinárodních organizací, např. do OBSE, Rady Evropy, OSN a do EHP. Lichtenštejnsko však nikdy tímto jednáním nebylo úspěšné, jelikož takovéto jednání odporuje mezinárodnímu právu. K navázání diplomatických vztahů tedy dosud nedošlo⁶³.

Vztahy Česka a Lichtenštejnska však nejsou jen chladné. Knížecí rodina udržuje vřelé vztahy s ministrem zahraničí Česka panem Schwarzenbergem⁶⁴. Při povod-

⁶¹ tamtéž

⁶² Interview S.D. Fürst Hans-Adam II von und zu Liechtenstein mit Šárka Vaňková, Lidové Noviny, 15. Februar 2008 http://www.fuerstenhaus.li/de/presse/interviews/dok_index/2008_02_15_-_Interview_SDF_mit_Sarka_Dankovax_Lidove_noviny.pdf

⁶³ Ministerstvo zahraničí České republiky: Vztahy mezi Českou republikou a Knížectvím Lichtenštejnsko (on-line adresa viz výše)

⁶⁴ Interview S.D. Fürst Hans-Adam II von und zu Liechtenstein mit Šárka Vaňková, Lidové Noviny, 15. Februar 2008 http://www.fuerstenhaus.li/de/presse/interviews/dok_index/2008_02_15_-_Interview_SDF_mit_Sarka_Dankovax_Lidove_noviny.pdf

ních v Česku roku 2002 přispělo Lichtenštejnsko nemalou finanční částkou na obnovu⁶⁵.

4.4.4 Vztahy se Spojenými státy americkými

Spojené státy americké jsou bezesporu nejmocnější velmocí světa, a proto je nutné zmínit, jaké má tento gigant vztahy s tak malou zemí. USA jsou jednou z mála zemí, v nichž má Lichtenštejnsko trvalé diplomatické zastoupení⁶⁶. Vztahy obou zemí se intenzivněji rozvíjely převážně v nedávné době, a to v souvislosti s bojem proti nekalým finančním machinacím.

USA jsou významným exportním partnerem. Země spolu spolupracují v rámci aktivit mnoha mezinárodních organizací.

4.5 Lichtenštejnsko a region

Hned po sousedech jsou aktivity v zahraniční politice nejvíce zaměřeny do regionu. V této oblasti je důležité především působení Evropské unie, tedy vztahy Lichtenštejnska s EU a vůbec jeho celkový postoj k evropské integraci.

4.5.1 Postoj Lichtenštejnska k evropské integraci

Lichtenštejnsko se dlouho dobu ekonomicky i politicky zaměřovalo jen na svého souseda – Švýcarsko. Od poloviny 90. let je aktivní i v rámci projektů k integraci Evropy, a to propojením se členy EU v rámci dohody o EHP z roku 1995. Jednání o vstupu do EHP byly ukončeny již roku 1992. Od té doby se EU dynamicky vyvíjela a roku 1995 byla situace naprosto odlišná než v roce 1992.

V případě Schengenské dohody pomohlo vyřešit nastalou problematickou situaci to, že i Švýcarsko, s nímž Lichtenštejnsko nemá vzájemné hraniční kontroly, se rozhodlo k podpoření těchto dohod. Ohledně daňové problematiky uzavřelo Lichtenštejnsko roku 2005 smlouvu s EU, v níž deklarovalo ochotu spolupracovat v této oblasti, s tím že nebude profitovat z daňových úniků vyplívajících z nových

⁶⁵ Beattie, D.: *Liechtenstein: A Modern History*, I.B. Tauris 2004. s. 360-362,

⁶⁶ ambasáda ve Washingtonu, DC

nařízení EU. Oproti roku 1992 se Lichtenštejnsko muselo smířit se vstupem 10 nových členů do EU, a tím i automaticky do EHP. Problém pro něj představovala především Česká republika a Slovensko. Vstup těchto zemí do EHP si Lichtenštejnsko začalo podmiňovat vyřešením otázek majetkoprávních sporů vyplývajících z druhé světové války.

V případě Schengenské dohody ovlivnilo postup Lichtenštejnska Švýcarsko, které je jejím signatářem. Od 12. prosince otevřelo své hranice a stalo se součástí Schengenské zóny. Na základě tiskové zprávy lichtenštejnské vlády⁶⁷ byla Schengenská dohoda podepsána premiérem Otmarem Haslerem v Bruselu dne 28. února 2008. Dohoda však ještě nebyla ratifikována a ještě ani nebylo stanoveno přesné datum vstupu do schengenské zóny. V souvislosti s dřívějším vstupem Švýcarska musely země uzavřít další společné dohody ohledně přeshraniční spolupráce⁶⁸.

Vztahy EU k evropským mikrostátům se zabývá například odborný článek Daniela Dózsa *EU Relations with European Microstates. Happily Ever After*⁶⁹. Dle tohoto článku evropské mikrostáty⁷⁰ zaujímaly ve vnějších vztazích EU zvláštní pozici⁷¹. Významnou roli v jejich vzájemných vztazích hraje historický kontext, kdy jsou velice úzvě navázány na členy EU (především na své sousedy). Právě charakteristickým znakem evropských mikrostátů je vysoký stupeň vzájemné závislosti se sousedním státem/státy. Nejcennější komoditou, s níž tyto státy obchodují, je právě jejich suverenita. Během svého vývoje dokázaly využít své negativní předpoklady, jako např. nedostatek lidských a materiálních zdrojů nebo obrovskou zranitelnost vůči okolnímu prostředí pramenící právě z vysokého stupně závislos-

⁶⁷ tisková zpráva lichtenštejnské vlády: *Principality of Liechtenstein signs Schengen/Dublin Agreement*. On-line: <http://www.liechtenstein.li/en/pdf-fl-med-aktuell-schengen.pdf>

⁶⁸ *Cabinet signs border deal with Liechtenstein*. Swissinfo.ch. On-line: http://www.swissinfo.ch/eng/news_digest/Cabinet_signs_border_deal_with_Liechtenstein.html?siteSect=104&sid=10048140&cKey=1228373256000&ty=nd

⁶⁹ Dózsa, D.: *EU Relations with European Microstates. Happily Ever After?* European Law Journal, Vol. 14, No. 1, leden 2008; s. 93-104

⁷⁰ Článek uvažuje 4 evropské mikrostáty – Andorru, Lichtenštejnsko, San Marino, Monako.

⁷¹ Pokud bereme za hranici pro mikrostát 1 mil. obyvatel, nalezneme na území Evropy tyto mikrostáty: Kypr, Lucembursko, Malta (tyto jsou členové EU); Andorra, Lichtenštejnsko, San Marino, Monako a Vatikán, a nedávno vzniklá Černá Hora.

ti, a vytvořit z nich svou výhodu. Pomocí právních a ekonomických struktur se jim podařilo využít své situace, „významnosti být nevýznamný“, a vybudovat tak obchodní prostředí založené na extrémní flexibilitě finančních a obchodních nařízeních, čímž se staly vyhledávaným cílem zahraničního kapitálu.

Lichtenštejnsko se od ostatních evropských mikrostátů liší ve dvou oblastech. Zaprvé je signatářem dohody o EHP, a zadruhé jeho měnou není euro, ale švýcarský frank. V rámci dohody EHP je ze strany EU významná dosažená výjimka pro Lichtenštejnsko, že do jisté míry omezuje volný pohyb pracovníků na svém území. Dohodu dále ovlivňuje i existující Smlouva o celní unii se Švýcarskem z roku 1923.

4.6 Lichtenštejnsko a svět

Zapojení země do světové politiky probíhá prostřednictvím mezinárodních organizací, převážně v rámci systému OSN. Hlavní aktivita Lichtenštejnska se soustředí převážně do problematiky humanitární pomoci. I přesto je Lichtenštejnsko zapojeno do vcelku významného mezinárodního konfliktu. Byla vůči němu, zvláště v nedávné minulosti, vznesena obvinění ohledně jeho bankovního systému, který je kritizován, že umožňuje praní špinavých peněz a financování terorismu.

4.6.1 Boj proti praní špinavých peněz a financování terorismu

V minulosti mělo Lichtenštejnsko problémy s podezřením mezinárodního systému na praní špinavých peněz. Lichtenštejnsko mělo dlouhotrvající spory s mezivládní agenturou *Financial Action Task Force (FATF)* založenou na počátku 90 let skupinou G-7. Cílem této organizace je rozvoj a podpora národních a mezinárodních politik v boji proti praní špinavých peněz a financování terorismu⁷².

Důvodem bylo to, jak řekl Daniel Glaser, ředitel *Executive Office of Terrorist Financing and Financial Crimes* z oddělení americké finanční správy, že „meziná-

⁷² The Financial Action Task Force http://www.fatf-gafi.org/pages/0,2987,en_32250379_32235720_1_1_1_1_1,00.html

rodní finanční centrum je silné jen jako jeho nejslabší článek⁷³. Největším úspěchem FATF bylo sestavení *Non-cooperative Countries and Territories List (NCCT)*, který obsahoval seznam zemí, které nezavedly mezinárodní standardy pro omezení praní špinavých peněz.

Lichtenštejnsko bylo jednou ze zemí uvedených v NCCT. Postupně však začalo zavádět doporučená nařízení a dostávalo od FATF stále pozitivnější hodnocení⁷⁴. Lichtenštejnsko bylo vyjmuta z „černé listiny“ zemí NCCT v červnu 2001. Vyjmutí bylo ihned oznámeno na tiskové konferenci ve Vaduzu, lichtenštejnský premiér Otmar Hasler se o této události vyjádřil následovně: „*Vyjmutí Lichtenštejnska je výsledkem vynaloženého úsilí země v boji proti praní peněz a organizovanému zločinu v posledních letech, které bylo oceněno mezinárodním společenstvím. Jsme součástí společenství a uvědomujeme si svou zodpovědnost.*“⁷⁵ Jedním z prostředků boje proti nedostatkům odhalených FATF je to, že Lichtenštejnsko v květnu 2002 vytvořilo *Financial Intelligence Unit* a zásadně tím posílilo kontrolu svého finančního sektoru⁷⁶.

I když se Lichtenštejnsku podařilo splnit požadavky uvalené FATF, a dostat se tak z černé listiny států, nepodařilo se mu dosáhnout stejného úspěchu v případě organizace OECD, kde neustále zůstává na listině nespolupracujících daňových rájů⁷⁷. Tento seznam obsahuje státy, které dosud nezavedly nařízení k transparentnosti a efektivní výměně informací daných Výborem OECD pro fiskální záležitosti. Kromě Lichtenštejnska se na seznamu objevují i Monako a Andora.

⁷³ *Liechtenstein is Praised by U.S. Officials for its Engagement in the Fight Against the Financing of Terrorism*. In: The Principality of Liechtenstein, Embassy Newsletter, Washington DC, květen 2004, www.liechtenstein/en/pdf-fl-aussenstellen-washington-newsletter_may2004.pdf

⁷⁴ např. Progress Report on Non-cooperative Countries or Territories, FATF 2001; s. 3, <http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/36/23/35689966.pdf>

⁷⁵ Oleynik, I.S.: *Liechtenstein: Foreign Policy and Government Guide*, International Business Publications, Washington 2004. s. 149

⁷⁶ tamtéž; s. 154

⁷⁷ *List of Uncooperative Tax Havens*, OECD, 2007,

http://www.oecd.org/document/57/0,3343,en_2649_33745_30578809_1_1_1_1,00.html

4.7 Bezpečnostní politika Lichtenštejnska

Bezpečnostní situace mikrostátu zcela závisí na bezpečnostní situaci jeho sousedů. Mikrostáty, pokud vůbec obranu mají, nedosahují významnější síly. Vojenský konflikt bez pomoci by pro ne jistě byl rozsudkem smrti. I z nedostatku vojenské moci se během studené války předpokládalo, že nemají moc velkou naději na přežití v mezinárodním systému.

Lichtenštejnsko de facto těží v bezpečnostní politice ze své geografické polohy. Nelze si ani představit výhodnější polohu pro bezmocný mikrostát, než mezi dvěma neutrálními státy rozprostírajícími se v centru území Evropské unie. Politická neutralita byla Lichtenštejnskem vyhlášena 30. srpna roku 1939, tedy týden po uzavření německo-sovětského paktu Molotov-Ribbentrop. Po celou dobu druhé světové války se mu podařilo udržet nezávislost na Německu, a to především díky své provázanosti se Švýcarskem, které tehdy svou zahraniční politiku vůči Třetí říši vedlo velmi úspěšně. Pro svou bezpečnost z celosvětového hlediska se země spoléhá na moc mezinárodního práva.

V budoucnosti je nejisté zachování neutrality v sousedním Rakousku, které se již nyní účastní na projektu EBOP v rámci SZBP EU a kromě toho v zemi probíhají diskuze o její potřebnosti v 21. století. Pokud by Rakousko odvolalo svou neutralitu, tak pro Lichtenštejnsko by to pravděpodobně neznamenal nějaký markantnější růst nebezpečí. Pokud by se ale eventuálně vzdalo své neutrality i Švýcarsko, Lichtenštejnsko by nejspíše směřovalo do vojenského spolku, jehož členy by obě země byly. Pravděpodobně by se jednalo o NATO.

4.8 Zahraniční politika v programech místních politických stran

Na základě ústavy z roku 1921 je Lichtenštejnsko dědičnou konstituční monarchií založenou na demokratických a parlamentních základech. Legislativním orgánem je parlament, nebo-li Zemský sněm (Landtag), jenž se skládá z pouhých 25 poslanců. Pravděpodobně díky blízkosti země ke Švýcarsku se v politickém systému objevuje mnoho prvků přímé demokracie. Hlavou státu je kníže, který má relativně výraznou moc⁷⁸. Pomineme-li vývoj volebního systému, jenž je jistě

⁷⁸ Může rozpouštět parlament, jmenovat úřednickou vládu, odvolávat jednotlivé ministry, díky možnosti nepodepsání legislativního aktu má de facto právo veta na legislativu.

zajímavý, avšak není předmětem práce, zjistíme, že v nynějším systému jsou relevantní 3 politické strany - Svobodná kandidátka (Freie Liste, FL), Vlastenecká unie (Vaterländische Union, VU) a Pokroková občanská strana (Fortschrittliche Bürgerpartei). Poslední dvě strany patří ke klasickým stranám systému, naproti tomu Svobodná kandidátka vznikla až roku 1985 a do parlamentu se dostala až roku 1993. I tak je systém charakteristický faktickým bipartismem VU a FBP⁷⁹. Jak se ale promítá zahraniční politika do programu stran, je pro voliče státu bez většího politického významu vůbec relevantní, jakou zahraniční politiku chce jeho budoucí vláda vést?

Podle programu FBP⁸⁰ by se dalo říct, že zahraniční politika hraje ve volbách určitou roli. Problematice mezinárodních vztahů je věnována samostatná kapitola z celkem šesti kapitol (1. Právní stát a ústava, 2. Život a práce v Lichtenštejnsku, 3. Hospodářství a financování, 4. Vzdělání, kultura a sport, 5. Životní prostředí, 6. Naše vztahy se zahraničím). Hned první větou je konstatováno, že pro tak malý stát jako Lichtenštejnsko je zahraniční politika životně důležitá, je nutné stanovit její klíčové body a zabývat se posílením státní suverenity. K základnímu vedení zahraniční politiky navrhuje ustanovení Rady expertů s uznávanými odborníky v oboru z domova i ze zahraničí. Dále chtějí podporovat svými kroky domácí zájmy, především v hospodářské oblasti. Samostatná oblast je věnována vztahům k sousedům a regionu. Poslední část programu zahraniční politiky je věnována solidaritě s mezinárodním prostředím, především prostřednictvím humanitárních akcí. Program by se dal shrnout tak, že obsahuje pouze a jen velmi obecný nástin zahraniční politiky a v podstatě neuvádí konkrétní úkoly.

Volební programy ostatních relevantních stran se mi bohužel nepodařilo sehnat v přesném znění. Z rozhovorů s místními obyvateli však usuzuji, že zahraniční politika nepatří ke konfliktním bodům. S ohledem na její vágní stanovení v programu FBP si myslím, že v rámci zahraniční politiky je, i mezi relevantními stranami samotnými, konsensus.

⁷⁹ Hloušek, V.: *Lichtenštejnsko*. In: Strmiska, M. – Hloušek, V. – Kopeček, L. – Chytilík, R.: *Politické strany moderní Evropy*. Portál, s.r.o. Praha 2005; s. 344-348

⁸⁰ *Program FBP 2005*, <http://www.fbp.li/0/Downloads/Wahlprogramm%2001.pdf>

5 Závěr

Lichtenštejnsko dokonale odpovídá definici mikrostátu. Ve vedení své zahraniční politiky vykazuje určité specifické rysy. Ty ve své podstatě odpovídají základním charakteristikám, které identifikovala ve svém rámci teorie malých států. Mikrostát je totiž považován za jakýsi extrémní případ malých států. Z tohoto faktu vyplývá, že mnoho znaků malých států pro něj platí, i když v mnohem intenzivnější míře, popř. disponuje i výlučnými znaky.

Z provedené empirické analýzy Lichtenštejnska byly prokázány základní body hypotézy. Země je v zaměření své zahraniční politiky ovlivněna svou polohou. Obecně jsou mikrostáty nejvíce zainteresovány a aktivní v geograficky blízkém regionu, méně už ve světové politice, která je pod patronací velkých mocností. V případě mikrostátu je otázka polohy významnější. Většinou je jeden ze sousedských států tzv. patronským státem, na něhož mikrostát převedl mnoho atributů své suverenity. Právě sousední Švýcarsko je pro Lichtenštejnsko nejvýznamnějším partnerem. Země mu poskytuje mnohé služby, na něž z důvodu svých deficitů nestačí – měnová a celní unie, reprezentativní zastoupení v zahraničí a mnoho dalších. Takovéto silné odevzdání suverenity ve prospěch někoho jiného má i své stinné stránky, o nichž se Lichtenštejnsko samo přesvědčilo při předešlém úzkém partnerství s Rakouskem. Přesto si uvědomuje, že by samo na všechno nestačilo. I při vysoké úrovni spolupráce a harmonizace postupů v různých oblastech podniká v rámci zahraniční politiky také nezávislé kroky (např. vstup do OSN, do EHP).

Poloha Lichtenštejnska je s ohledem na jeho deficity v jiných oblastech vcelku výhodná. Leží mezi dvěma politicky neutrálními státy (Švýcarskem a Rakouskem), obklopeno regionem Evropské unie. Mikrostáty většinou dávají velký důraz na koncept zranitelnosti – jsou extrémně zranitelné kvůli nedostatečným kapacitám. Výhodná poloha země však z bezpečnostního hlediska tyto deficity snižuje. Což potvrzuje i historická zkušenost.

Poloha Lichtenštejnska mu rovněž umožňuje čerpat výhody v ekonomické oblasti. Jako malý stát je Lichtenštejnsko zaměřeno na podporu mezinárodního

obchodu, jeho domácí mikro-trh mu ani jiné zaměření neumožňuje. Lichtenštejnsko dokázalo uzavřít obratný způsobem hospodářské smlouvy jak se Švýcarskem, tak s Evropskou unií prostřednictvím členství v EHP. Toto lze označit výrazem, že „tančí na dvou trzích“. Dokázalo si zachovat výhody ve svých profitujících oblastech dodržováním dříve sjednaných dohod se Švýcarskem (např. bankovní systém), a přitom propojit svůj trh s velkým evropským trhem.

Druhou strategií představuje v zahraniční politice Lichtenštejnska multilateralismus. I přes počáteční potíže zařadit se do struktur mezinárodních organizací jako plnoprávný člen je v současné době členem téměř všech významných. Ústředním bodem lichtenštejnských aktivit v mezinárodní politice je mezinárodní právo, které pomáhá udržovat bezpečnost země i při jejich nedostatečných kapacitách.

Členstvím v mezinárodních organizacích však země nezískává jen pozitiva. Spolu s otevřeností v hospodářské oblasti přichází o atributy své suverenity a zvyšuje svou zranitelnost.

Ač Lichtenštejnsko propaguje na mezinárodní scéně ušlechtilé cíle, jeho postavení není úplně bezkonfliktní. V rámci bilaterálních vztahů má menší problémy s Německem, Českou republikou a Slovenskem. Všechny konflikty s těmito zeměmi pramení z majetkoprávních sporů. Z mezinárodního hlediska představují konfliktní oblast finance. Díky daňovým a finančním zákonům zde podle mnohých důkazů dochází k praní špinavých peněz. I když se zemi nakonec podařilo dostat z černé listiny organizace FATF, podobného úspěchu v případě černé listiny OECD zatím nedosáhla.

Na základě empirické analýzy je podle mého mínění zahraniční politika Lichtenštejnska vedena, i přes všechna svá omezení, vcelku úspěšně. Zemi se daří naplňovat zvolené strategie, a to zvláště v posledních letech. Lichtenštejnsko již není jen ve stínu Švýcarska, nýbrž podniká i své vlastní kroky.

Literatura a internetové zdroje

Applying the EU Regulatory Framework in Microstates. A report to the CYTA, EPT and Maltacom by Ovum and Indepen. June 2005., s. 3. Online text: http://ec.europa.eu/information_society/policy/ecommdoc/info_centre/pubic_consult/review/comments/athk_cyta_ptlux_maltafinal_report_v4.pdf

Bartmann, B: *The Microstate Experience – Very Small States in the International System*, Department of Political Studies-University of Prince Edward Island, 2000.
On-line text: www.fo-dk.dk/Baggrund/microstate_experience.htm.

Batliner, G.: *Aspekte Lichtensteinischer Aussenpolitik*. In: Diverse Autoren: *Schwerpunkte und Verwirklichung liechtensteinische Aussenpolitik*. Liechtenstein-Institut. Beiträge Nr. 11/1996. Bendern.

Beattie, D.: *Liechtenstein: A Modern History*. I.B. Tauris 2004

Cabinet signs border deal with Liechtenstein. Swissinfo.ch. On-line: http://www.swissinfo.ch/eng/news_digest/Cabinet_signs_border_deal_with_Liechtenstein.html?siteSect=104&sid=10048140&cKey=1228373256000&ty=nd

Council of Europe: <http://www.coe.int/>

Česká republika jako člen WTO, On-line: http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/czech_republic_e.htm

Dózsa, D.: *EU Relations with European Microstates. Happily Ever After?* European Law Journal, Vol. 14, No. 1, leden 2008.

Duursma, J.: *Micro-states. The Principality of Liechtenstein*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006.

Duursma, J.: *Fragmentation and International Relations of Microstates: Self-Determination and Statehood*. Cambridge University Press 1996.

Duval, R.D. – Thompson, W.R.: *Reconsidering the Aggregate Relationship between Size, Economic Development, and Some Types of Foreign Policy Behaviour*. American Journal of Political Science, Vol. 24, No. 3. 1980.

Gstöhl, S. – Neumann, I.B.: *Lilliputians in Gulliver's World*. In: *Small States in International Relations*. University of Washington Press. USA 2006.;

Gunter, M. M.: *Liechtenstein and League of Nations: A Precedent for the United Nation's Ministate Problem*. In: *The American Journal of International Law*, Vol. 68, No. 3. 1974

Hey, J. A. K.: *Introducing Small States Foreign Policy*. In: Hey, J.A.K.: *Small states in World Politics – Explaining Foreign Policy Behaviour*. Boulder, Lynne Rienner Publishers 2003

Hloušek, V.: *Lichtenštejnsko*. In: Strmiska, M. – Hloušek, V. – Kopeček, L. – Chytilík, R.: *Politické strany moderní Evropy*. Portál, s.r.o. Praha 2005.

Interview S.D. Fürst Hans-Adam II von und zu Liechtenstein mit Šárka Vaňková, Lidové Noviny, 15. Februar 2008

http://www.fuerstenhaus.li/de/presse/interviews/dok_index/2008_02_15_-_Interview_SDF_mit_Sarka_Dankovax_Lidove_noviny.pdf

Kieber-Beck, R.: *Liechtenstein – 200 years of Sovereignty: a European Story of Success* – proslov ministryně zahraničí Rity Kieber-Beck v Diplomatické Akademii ve Vídni, Říjen 2006. On-line text: http://www.davienna.ac.at/userfiles/recent_lectures/Rede_kieber-Beck.pdf

Liechtenstein-Austrian relations booklet,

http://www.liechtenstein.li/en/bilateral-oesterreich-praesentation_en.pdf

Liechtenstein is Praised by U.S. Officials for its Engagement in the Fight Against the Financing of Terrorism. In: The Principality of Liechtenstein, Embassy Newsletter, Washington DC, květen 2004, On-line: www.liechtenstein/en/pdf-fl-aussenstellen-washington-newsletter_may2004.pdf

List of Uncooperative Tax Havens, OECD, 2007,
http://www.oecd.org/document/57/0,3343,en_2649_33745_3057880_9_1_1_1_1,00.html

Naseer, M.A.: *The Diplomacy of Microstates*. In: Clingendael Discussion Paper in Diplomacy 78, Clingendael Institute (Netherlands Institute of International Relations), Hague, January 2002; On-line text: http://www.clingendael.nl/publications/2002/20020100_cli_paper_dip_issue_78.pdf

Nolan, C.J.: *The Greenwood encyclopedia of International Relations*, Vol. 3 (M-R), Westport, Greenwoodpress 2002.

Oleynik, I.S.: *Liechtenstein: Foreign Policy and Government Guide*, International Business Publications, Washington 2004.

Peterson, J.E.: *Qatar and the World: Branding for a Micro-state*. In: The Middle East Journal. Vol. 60, Number 4, October 2006. Middle East Institute. On-line text: http://www.jepeterson.net/sitebuildercontent-sitebuilderfiles/Peterson_-_Qatar_and_the_World.pdf

Principality of Liechtenstein. In: CIA Factbook 2008. On-line verze: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ls.html>

Principality of Liechtenstein – official website: *Liechtenstein and WTO*
http://www.liechtenstein.li/en/eliechtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-multilateral/fl-staat-aussenpolitik-multilateral-wto.htm

Principality of Liechtenstein: *Liechtenstein and Council of Europe:*

http://www.liechtenstein.li/en/liechtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-multilateral/fl-staat-aussenpolitik-multilateral-europarat.htm

Principality of Liechtenstein: *Bilateral Relations with Switzerland*

http://www.liechtenstein.li/en/liechtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-bilateral/fl-staat-aussenpolitik-bilateral-schweiz.htm

Principality of Liechtenstein: *Bilateral relations with Austria*

http://www.liechtenstein.li/en/liechtenstein_main_sites/portal_fuerstentum_liechtenstein/fl-staat-staat/fl-staat-aussenpolitik/fl-staat-aussenpolitik-bilateral/fl-staat-aussenpolitik-bilateral-oesterreich.htm

Program FBP 2005. On-line verze:

<http://www.fbp.li/0/Downloads/Wahlprogramm%2001.pdf>

Progress Report on Non-Cooperative Countries or Territories, FATF 2001.

<http://www.fatf-gafi.org/dataoecd/36/23/35689966.pdf>

Rosenau, J.: *The Study of Foreign Policy*. In: Rosenau, J. – Thompson, K.

– Boyd, G.: *World Politics*, Free Press, New York 1976.

Second Report on Liechtenstein. European Commission against Racisms and Intolerance. June 2002. Strasbourg. On-line verze: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/5-Archives/1-ECRI's_work/5-CBC_Second_reports/Liechtenstein_CBC2_en.pdf

S.D. Prinz Nikolaus von und zu Liechtenstein: *Liechtenstein als Nachbar*

der Schweiz, österreichs und auch Deutschlands – Konzentrische Kreise

liechtensteinischer Aussenpolitik In: Diverse Autoren: Schwerpunkte und Verwirklichung liechtensteinische Aussenpolitik. Liechtenstein-Institut. Beiträge Nr. 11/1996. Bendern.

The Organisation for Security and Cooperation in Europe: www.osce.org

Tisková zpráva lichtenštejnské vlády: Principality of Liechtenstein signs Schengen/Dublin Agreement. On-line: <http://www.liechtenstein.li/en/pdf-fl-med-aktuell-schengen.pdf>

WTO: Liechtenstein as Memberstate

http://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/liechtenstein_e.htm